Damage Book

గ్రంథకర్తశ్రేయోభిలాషికి

ఆశీస్సు.

తనరుంగాక చిరాయురున్నతులచే

తన్ సజ్జన స్తవ్యభ

వ్యనయాలీఢసుశీలకీలితసము

ద్యత్సద్యశోవ్యాప్తిచే,

ధనపౌష్కల్యముచేత, భోగములచే.

తన్ బుత్రలాభాప్తిచే

ఘన పోలూర్హనుమన్మనీషి సముద

గ్ర శ్రీకళాపంబులన్.

ఈ నాటకమున వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

సిరియాళుఁడు—కథానాయకుఁడు

సుకలుఁడు—మంత్రి

నారదుఁడు—దేవర్షి

భద్రుఁడు—రాజసేవకుఁడు

పరమేశ్వరుఁడు—త్రిమూర్తులలో నొకఁడు

ముప్వురు బ్రాహ్మణులు

భృంగిరిటుఁడు—శివదూత

యతి—మాయా వేషధారియగు శివుఁడు

కంచుకి—రాజాంతఃపురసేవకుఁడు

మతిమంతుఁడు—రాకుమారుఁడు

స్త్రీలు.

బుద్ధిమతి—కథానాయిక

పార్వతి—పరమేశ్వరుని యిల్లాలు

ఓమ్ శ్రీర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

నాంది.

గంగను నుత్తమాంగమునఁ గన్గొని, యీర్ష్య వహించు శైలక
న్యం గరుణార్ద్రబుద్ధిగని, "యంబరకేశుఁడ గాన నచ్చిర
స్సంగతయయ్యె నాఁది నిసర్గముగా" నని బుజ్జగించి, య
ర్ధాంగమొసంగినట్టి హరిణాంకధరుం డిడు మీకు భద్రముల్.

[నాంది యైనపిమ్మట సూత్రధారుఁడు]

సూత్ర—ఆహా! కాలము మీరినను నటి యింకను రాకున్నది. సింగారించుకొనుట యింకను బూర్తికాలేదు కాబోలు!

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రా! కోపము వలదు. ఇదే వచ్చితి.

సూత్ర—సఖీ! భాగ్యవతివి కమ్ము.

చ॥ తలచినకార్య మార్యవినుతక్రమసిద్ధి నొనర్చు, లోఁ గుతూ
హలపడి నిన్ దలంచు సమయంబునకే చనుదెంచినావు, నే
నలరితి నీదుభక్తికిఁ బ్రియా! ధర బుద్ధిమతీవిలాస మి
ట్టులె పతిచింతఁ దీర్పఁగఁ బటుప్రతిభాంచితవాక్యపద్ధతిన్.

నటి—ఏదైన నూతననాటకప్రయోగముచేఁ బూజ్యులైన యీసభాసదుల కానందముఁగూర్పవలయునని కదా మీకుతూహలము. ఆర్యపుత్రుల యభిప్రాయము శ్లాఘనీయమే కాని యది మనకు సాధ్యమా యని సందేహించెదను. ఏలయన?

గీ॥ శ్రుతిహితుల, గానసుకలానుకృతుల, శాస్త్ర
యుతుల, సువివేకమతుల, నూర్జితసుధర్మ

గతుల, వీరల మననాటకప్రయోగ
ఘనచమత్కృతి మెప్పింపఁగలదొ లేదొ.

సూత్ర—ఓసి ముద్దరాలా! మనసామాజికులు నాటకప్రయోగమున నిరుపమానవైదుష్యవిశేషులును ననుభవశాలురునై యున్నారు గదా! అదియుంగాక పండితులమెప్పుం బడయుటకు మనవా రెంతయుం బాటువడుదురు. చూడు,

గీ॥ సుమతులగువారు తమనాటకములఁ జూచి
మెచ్చునందాఁక నెంతయు హెచ్చరికను
పాటుపడుదురు మనవారు, ప్రాణములను
నర్పణముసేయువారు సద్యశముకొఱకు.

కావున నాటకము నిర్విఘ్నముగాఁ గొనసాగుట కేమియు సందేహము లేదు.

నటి— ఆర్యా! ప్రస్తుత మీ సభాసదుల కానందముం గూర్పఁగలనాటక మెయ్యది?

సూత్ర—బుద్ధిమతీవిలాసమె.

నటి—ఆనాటకమును రచించినవా రెవరో నాకుఁ జెప్పకపోయితిరి.

సూత్ర—ఇప్పు డా గ్రంథకర్తనామాదులతో నేమియవసరము?

నటి—గ్రంథకర్తనామముం దెలుపకయే తత్కృత నాటకమును బ్రయోగించినచోఁ, గొందఱికిఁ దద్గుణాగుణవిమర్శమునందు సంకటము సంభవించునే. అది యెట్లు?

సూత్ర—గ్రంథకర్తపేరుంబట్టియా గ్రంథవిమర్శ మొనరించుట? అట్టివారే ద్వేషయుక్తులగు విమర్శకు లని నేఁ దలంచెదను. గ్రంథకర్త యెవఁడైన నేమి?

చ॥ పరకృతకావ్యమందున సుభావమునన్ గుణము ల్గ్రహించి ద్వేషరహితుఁడైన పండితుఁ డసద్గుణపంక్తిఁ బరిత్యజించు, సాగరమున గుల్లలన్ గలిసి గ్రాలెడు మేల్ రతనాలనే గ్రహింతురుగద నాచుగుల్ల లెడఁద్రోయుచు మానవులీజగంబునన్.

నటి—ఆర్యా! ఈసభాసదులు కవిపేరు వినఁగోరియుందురు.

సూత్రి—అట్లయిన వినుము.

మ. వెలనాడ్వ్యాసురముఖ్యుఁడుఁ హారితసంవిన్మానిసద్గోత్రుఁడుఁ
బలిజేపల్లి నృసింహశర్మ సుతుఁ డప్పయ్యాఖ్య సత్పౌత్రుఁ డ
ర్మిలి సద్బోధ్వవిధేయశీలుఁడగు లక్ష్మీకాంతుఁ డుద్యత్సతీ
తిలకం బాదెను గన్న కాన్పు తగురీతిఁ జిన్ననాఁ డెట్టులో.

కం॥ హనుమ చ్ఛ్రీరాములచే
ననిశము బోషింపఁబడుచు నార్యులవినుతిఁ
గను గుంటూర్పుర హిందూ
ఘననాటకసంఘమునకుఁగా రచియించెఁ.

ఆ హిందూనాటకసమాజము నేఁడు చెదరిపోయినందులకు చింతిల్లుచున్నాను.

ప్రేయసీ! ప్రసంగవశమునఁ గాలహరణ మగుచున్నది. నీ విఁకఋతుగానము గావింపుము.

నటి—ఆర్యా! ఏ ఋతువును గురించి?

సూత్రి—వికసితకుసుమవిసరప్రసరన్మకరందరసాస్వాదనతుందిలమిళింద సందోహఝంకారబధిరీభూతదిగంతం బగు నీవసంత సమయం బునుగూర్చియే గానము సేయుము.

నటి—ఆలాగుననే.

రాగము-ఖరహరప్రియ. తాళము-రూపకము.

ఔర యీవసంతమాస ॥ఔర॥
అఖిలసుఖసముల్లాస ॥ఔర॥
సారాభినవకుసుమసౌరభవిలాసభాస ॥ఔర॥
అలరు దేనె లాని యళుల
కులము మొఱయఁ గోకిలములు
తలిరుజొంపములను మేసి చెలఁగి కూయఁగా
తలిరుటాకుబాకుఁ బూని
పలపుఱేడు దాడివెడలె ॥ఔర॥

సూత్ర—భళీ! నీగానము.

గీ. రమ్యమగునీదు కంఠస్వరంబు వినిన
వారు నారదువీణారవం బటంచు
భ్రాంతిచేఁ జూచుచున్నారు పడఁతిమిన్న!
నారదుఁడె యిందువచ్చుచున్నాఁడొ యనుచు.

ఇఁక బోదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన.

ఓమ్ శ్రీ ర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

ప్రథమాంకము.

[పిమ్మట నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాగము: కల్యాణి. తాళము: రూపకము.

క్షీరసాగరశయనా! సర-సీరుహాదళనయనా!
నారదవీణానులాపా-నంద రసోల్లాస శ్రీశ! ॥క్షీ॥
మాయామానుషకాయ! - మహితగుణనికాయ!
శ్రీయుతవక్షోనివేశ! చిన్మయప్రకాశ యీశ!
నీ - రజభ - వా - దిసుర - సే - వితపదకమలయుగ!
దీ - నజనభరణ కరణ - మా - నితకరుణారసకలి!
తా! - నుపమవిమలహృదయ! జ్ఞా - నధనదాయీ!
శరదిందువ-దన! నిర్భయ - వరదాన! జగన్నిదాన.

ఈలాగునవీణాలాపప్రౌఢిమమైగానలోలుండైన శ్రీహరిం బాడుచు త్రిలోకసంచారం బొనరించుచుండు నా కింకను యుద్ధప్రియత్వము పోయినది కాదు. ఆహా! ప్రపంచంబున వీరవిహారము కంటె నానందకరంబగు రెండవక్రీడ లేదుకదా.

మ॥ రణభూమిన్ హతవీరకంఠబిలనిర్యద్రక్తకల్లోలినిన్
ఘనకేళీరతఢాకినీనిచయవాక్సందర్భకోలాహలం
బును వింటిన్, గనుఁగొంటిభారతరణంబున్ మోదముంజెందితిన్
గన్నైతిన్ గద నే దదాది ఘనసంగ్రామంబుఁ దద్వైఖరిన్.

అక్కటా! ఉర్వీచక్రంబెల్ల నిర్వీర్యమై, యెందుఁజూచినను బిరికిపందలు జన్మించుచుండుటంజేసి, నాకు నాప్యాయనముగా రణభోజనము లభింపకున్నది. అప్పటికిని సహజమైన యుద్ధప్రియత్వము మాఱకుండుటవలన, నెచ్చటనేని సహజవైరంబే నియుఁ గల్పించి, తన్మూలమున సంతసించుచుందును. ఇప్పుడు లోకమాతయగు పార్వతీదేవి నా కాజ్ఞాపించిన ముదలమేఱకు భూలోకంబున నెక్కడనైన నిష్కల్మషవీరశైవవ్రతాభిమానియు, సత్యసంధుండును నగు రాజశ్రేష్ఠుండును బత్యనుసరణవ్రతయగు వీరపతివ్రతయు నున్నదేమో వెదకి చూడుటకు నే నీచోళదేశంబు ప్రవేశించితి. ఇక్కడి రాజగు సిరియాళుండట్టివాఁడని యే విందు. అతనియాస్థానంబునకేపోయెదను.

(నిష్క్రమించును.) (ఇదివిష్కంభము.)

[పిమ్మట నుచితాసనంబుల నుపవిష్టులై, సిరియాలన్నపాలుఁడును, సుకలుఁ డను మంత్రియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

సిరి—సుకలా! ప్రపంచంబునఁ గొఱంత యన్నది లేనివాఁ డెవ్వఁడును లేఁడుకదా! చూడుము.

మ॥ ధనమే యుండిన విద్యసున్నయగు, విద్యాశ్రీలు రెండుండినన్ జనుజ్ఞానం, బదియున్ బొసంగినను దానం బుత్తదా, దానమున్ ధనమున్ విద్యయు జ్ఞానమున్ గలుగ సంతానంబుశూన్యంబుక్రన్నన సంతానమెయున్నచోఁగలుగదింటన్ గూటికిన్ గుడ్డకున్.

సుకలా! సృష్టికర్త యగు పరమేష్ఠిసంకల్పమెట్టిదోకాని—

గీ॥ సుతులు సుతు లని వాపోవు నతులభాగ్య
వంతుల కొసంగఁదలఁపఁ డావనజభవుఁడు
పాడుపొట్టకునై పలుపాట్లుఁబడెడు
బడుగుపేదలు వలదన్న మెడకుఁ జుట్టు.

సుకలు—దేవా! నేనొక్కటి చెప్పెదను. మీరు చక్కఁగాఁజింపుడు.

మ॥ తొలిజన్మంబునఁ జేసినట్టి సుకృతిస్తోమంబులంబట్టియే
కలుగుంగాని ఫలంబు లీభవమునన్ గాసంతయున్ హెచ్చుగా

వలెనన్నన్ నరకోటికిన్ గలుగునా భావింపఁగ న్జూపుమే
రల వస్త్రావళియె కాక, కన్పడునె సర్వం బేకదృష్టిన్ గనన్ ?

సిరి—సుకలా! నీవు వాస్తవము పల్కితివి కాని నిక్కముగా సుతసంతా
నము లేని గృహస్థుని జన్మము నిరర్థకము కదా ! అక్కటా !

మ॥ పరలోకంబున కేగుచుండి, తనుతో వంశంబు పోకుండ నీ
సరికిన్ నిల్పిన వంశకర్తలకు నాశల్ దీరుగా నింక నా
మరణాంతంబున నీళ్ళు చుక్కలకునై, మద్వంశ మీనాఁటి కం
కురహీనంబయి యస్తమించెడు మహాఘోరంబు ప్రాప్తించుటన్.

సుకలా ! వీరశైవ వ్రతాచారసంపన్నుండనై యతిథిపూజా
తత్పరుండనై యేకాగ్రబుద్ధి నా పరమేశ్వరుం బూజింపుచున్నను
నా కమ్మహానుభావుండు ప్రసన్నుండు కాకపోయె. నావంశ మీ
లాగు పుత్రసంతానశూన్యంబై యంతరింపవలసినదిగా ధివిధా
నములకలను కాఁబోలు! ఏమి సేయుదును?

సుకలు—దేవా ! దైవికంబునకు నెవ రేమి సేయంగలరు?

క॥ ఘనమో కొంచెమొ దైవము
తనకిచ్చినయదియె ప్రాప్తధన మనుచు మదిన్
మనుజుం డూరట నెందన్
జనుగా కన్నిటికి బార సాచన్ గలఁడే?

(వినుట నభినయించి) దేవా! వీణారవం బెచ్చటనుండియో
వినవచ్చుచున్నది. (భద్రునివంకకు దిరిగి భద్రా! పోయి కను
గొనిరమ్ము.

భద్రు—(పోయి మరల ప్రవేశించి)

గీ॥ హస్తమున వీణ బూని మహాత్ముఁ డొకఁడు
వచ్చుచున్నాఁ డిదే యిటు సచ్చరిత్ర!
తాండవారంభవిలసనోద్దండుఁడైన
ఖండపరశువు చనుదెంచుచుండినట్లు.

[నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సిరి—(ఎదురుగాఁ జని) మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

నారదు—పుత్రవంతుఁడవు కమ్ము.

సుకలు—దేవా ! నావందనముల నందికొండు.
నార—ధీమంతుఁడవు కమ్ము.
సిరి—దేవా ! ఈమణిపీఠంబున విశ్రమింపుఁడు.
నార—(కూర్చుండి) రాజా ! నీకును నీ ప్రజలకును సేమమా?
సిరి—మీదయావి శేషమున.
నార—గీ॥ శాంతిధనుఁడవు నీవు రాజ్యంబుసేయ
జనులు మితిలేనిసుఖములఁ దనర లేరె
భానుకరరశ్మి బాగుగాఁ బ్రబలుచుండ
పద్మవనములు వికసిల్లవా; నృపాల!
సిరియాళ! నీవు ధర్మగుణాంచితుండవై దేశంబు పరిపాలింపుచుంటివని విని మే మెంతయు సంతసిల్లినారము. కావున నే నిన్నుఁజూడవచ్చితిమి.

సిరి— బేహాగ్ రాగము—ఆదితాళము.
ధన్యుఁడనైతి మునితిలక నే ॥ధన్యు॥
పావనమయ్యె మీ। పదరజమున గృహము।
దేవర! తొలఁగెను। నావృజినములు! ధీవరా! మానివరా!
వే వరా లొసగుము కరుణను ॥ధన్యు॥

గీ॥ ఎంతపుణ్యంబు! నాభాగ్య మెంతకలదొ
తాపసోత్తమ తావకదర్శనమున
నడఁగె మామకపాపచయంబులెల్ల
నంశుమంతునిచేఁ దమం బడఁగినట్లు.
భద్రా! దేవిగారిం బిలుచుకొని బంగారపుభృంగారువుతో విమలసలిలంబుఁగొనిరమ్ము.

భద్ర—చిత్తము.(తిరిగి దేవితోఁ బ్రవేశించును) అమ్మా!యిలాగిలాగు.
బుద్ధి—దేవా ! నానమస్కృతులు గైకొనుండు.
నార—వంశపవిత్రుని బుత్రునిం గనుము.
సిరి—మునీంద్రా ! పాదప్రక్షాళనం బాచరించెద. మీపాదపద్మముల నిటు లెండు.

నార—రాజా! మావంటి మునీశ్వరులయందు నీకుంగలభక్తివిశ్వాసములు లోకప్రఖ్యాతములే.

బుద్ధి—(జలంబులఁ బోయును)

సిరి—(పాదములం గడిగి తజ్జలంబు మూర్ధమునఁ జల్లుకొని.)

మ॥ అనఘా! మామకపూర్వజన్మకృతపుణ్యం బెంత వర్ధిల్లెఁ బ్రా
మినుకుం బల్లవపాణి తోట్లనిడి కూర్మిఁ జోలలం బాడి యూ
చినచిన్నారి కుమారు మిమ్ముఁ గని, మీ శ్రీపాదతోయంబు లే
నునుపం గల్గితి నాశిరంబునఁ గృపాళూ! భాగ్య మిట్లొప్పునే?

నార—రాజా! నీభక్తికి సంతసించితి. చిరకాలమునుండియు నీవాచరించుచుండిన నీవీరశైవవ్రతము నిర్విఘ్నంబుగాఁ గొనసాగుచున్నదికదా.

సిరి—దేవా! ఇంతవరకు.

నార—రాజేంద్రా! నీవు ధన్యుండవు. బుద్ధిమతీ! నీ విల్లాండ్రలోనెల్ల బరమపుణ్యవు.

గీ॥ తరుణి! నిక్కంపుసాధ్వీమతల్లివమ్మ
సుగుణవతివమ్మ నీకు నీశుద్ధవృత్తు
లలవడెను జన్మమాదిగా నలరుతోడ
పరిమళంబు జనించిన భంగిగాఁగ.

బుద్ధి—దేవా! అవ్విధాము లెఱుంగని నేను మీయట్టిపొగడ్తలకుఁదగను.

నార—బుద్ధిమతీ! అట్లనకు. నీవినయాదిగుణములునీసతీత్వమునకువన్నెదెచ్చుచున్నవి. మీదంపతు లిరువు రాచరించుచుండిన వీరశైవవ్రతము సిద్ధించి శీఘ్రకాలములోనే మీరు పుత్రవంతు లవుదురు. ఇది పరమేశ్వరునినియమమే.

సిరి— గీ॥ మునికులపవిత్ర! లోకపావనచరిత్ర!
తావకాశీర్వచనములు దప్పఁ గలవె?
తలఁగునే చంద్రునకు జల్లదన మొకింత
సుధ కొకప్పుడు కొఱఁతయె మధురిమంబు.

నార—రాజేంద్రా! నీవుశివభక్తాగ్రేసరుండవు. సకలార్థంబు లొసంగుటకు శివభక్తి యరచేతిచింతామణికదా!

సీ॥ కామాదిమదవైరికర్తనంబున కిల
శివభక్తి శాతకౌక్షేయకంబు
సకలకామితవస్తుసంధానమునకు నా
ఘారాత్మభక్తి కల్పద్రుమంబు
వితతపాతకభూమిభృత్పాటనక్రియ
కభవునిభక్తి వజ్రాయుధంబు
మాయావిరచితసంసారాగ్నిం జల్లార్ప
కౌమారిభక్తి యఖండవృష్టి
గీ॥ అమితదుఃఖంబు లనెడుసర్పములకెల్ల
నీలకంఠుభక్తియే నీలకంఠ
మఖిలరోగభయాదిసంగతులకెల్ల
వామదేవునిభక్తి శ్రీరామరక్ష.

కావున రాజా యెట్టి యిక్కట్టులు తటస్థించినను నీవుపూనిన వీరశైవవ్రతంబును మానకుము. సత్యవ్రతమును, జక్కగాం బరిపాలింపుము. నీభార్యయును నీవ్రతమును నిర్విఘ్నముగా నెఱవేర్చుచుండు పరమపతివ్రతాశిరోమణి. ప్రపంచంబున నుత్తమసతీగుణంబు లిట్లుకదా యుండవలయు, చూడు.

చం॥ పతిమదిం జింత చేకుఱినపట్టునం దత్సమయోచితంబుగన్
హితములుపల్కి ధైర్యమువహింపంగం జేయుంగంజూచునట్టి యా
సతి కగు సాధ్వినామము విచారనిమగ్నమనస్కుండైన యా
పతికడం జేరి మూర్ఖపువివాదములాడెను దాగ మృత్యుదే
వతయగుగాని యామగనిపాలిటికిన్ దగుభార్యయెట్లగున్?

రాజా! ఈబుద్ధిమతీసహాయమున నీకీర్తి దిగంతవిశ్రాంతమై వెలయుచుండు నృపకులతిలకా! నీవు పుత్రవంతుండవై సుఖముగా నుండవలయునని మాకోరిక గాన నింత వచించితి.

సిరి—దేవా! నేను మీచేఁ జక్కఁగా ననుగ్రహింపఁబడితిని.

గీ॥ మాకునయి మీకు గోరిక మతి జనింప
ఫలము వెంటనె మాకు సంప్రాప్తమగును
ధర సకాలంబునకు వాన కురియుచుండ
పంట లేటికి బాగుగాఁ బండకుండు.

దేవర్షితిలకా! ఇంక రాజ్యాంగవిషయికమైన నీతులం బోధించినన్ను ధన్యునిఁ జేయవలయు.

నార—నృపచూడామణీ! ధర్మప్రభుండవైన నీ వెఱుఁగని రాజ్యాంగనీతు లేమున్నవి? అయినను న న్నడిగితివిగాన వినుము.

సీ॥ కన్నబిడ్డలపోల్కిఁ గాపాడుదువుగాని
ప్రజలతో మితిమీఱఁ బ్రాయవలదు
ధనకోశమును నింపఁ దలఁచి నీప్రజలపై
లేనిపన్నులను గల్పింపవలదు
ఆదాయమును బట్టి వ్యయము చేయుదుగాని
భోగంబులను మిట్టి పీఁగవలదు
తెగియించి కన్నెలఁ దెగనమ్ము చెనఁటుల
వెదకి దండింపక విడువవలదు
గీ॥ రాజ్యభర మెల్ల మంత్రివర్గంబుమీఁద
నునిచి సోమరివయి కూర్కుచుంట వలదు
మొగమెదుట విచ్చకములాడు మోసగాండ్రఁ
దెలిసికొని విశ్వసించి వర్తింపవలదు.

నృపకులమణీ! ఇట్లు వర్తించితివా నీసుగుణసంపత్తియు నీరాజ్యభారవహనక్రమంబును బ్రపంచంబునకెల్ల నాదర్శకప్రాయంబులై యుండు.

సిరి—మునిశిరోమణీ! మీసుబోధనామృతసేచనంబున నాచిత్తమున జ్ఞానాంకురము మొలకెత్తినది. నేను నిక్కముగా ధన్యుఁడనైతి.

నారా—రాజేంద్రా! నీకు శుభమగుగాక. బుద్ధిమతీ! నీవు కొలంది కాలముననే పుత్రివతి వగుదువు గాక. మఱియు,

మ॥ ధరణీపాలక! నీతనూజుఁడు మహాధర్మాత్ముఁడై వేదశా
స్త్రరహస్యార్థసుధారసార్ద్రహృదయాంచత్కీర్తి రక్షాపరుఁడై
పరసేనామథనైకబాహుబలసంపద్యుక్తుఁడై, మాన్యుఁడై
యురుకీర్తిస్ఫురితాత్ముఁడై చిరతరాయుష్మంతుఁడై వర్ధిలున్.

సిరి— భాగ్యము.

నార—రాజా! మే మింక పోయి వత్తుము.

సిరి—మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

బుద్ధి—దేవా! నమస్కరించుచున్నదాన.

నార—సుపుత్రావాప్తిరస్తు. (నిష్క్రమించును.)

సిరి—దేవీ! మనము నేఁడు నిక్కముగా ధన్యులమైతిమి. ఈమహాను
భావునివచనంబుల కన్యథాత్వ మేల జరుగును?

బుద్ధి—నాథా! ఈదేవర్షితిలకుండు త్రికాలవేదికదా!

సిరి—దేవీ! ఇం కేల సందియము?

ఉ॥ కోరినకోర్కెయింక సమకూరు మునీశ్వరు మాటరిత్తగా
నేరునె? నిశ్చయంబుగఁ బునీతులమైతిమి, నిల్చె నాకులం
బారజనీశమాళివిమలాంఘ్రిసరోరుహాభక్తిగల్గు న
వ్వారికిఁ జేరకుండునె యవారణగా సకలేప్సితార్థముల్.

దేవీ! ఇంక దేవపూజవేళమైనది పోదము పద.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ప్రథమాంకము

ఓమ్ శ్రీ ర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము : రాజమార్గము.

(పిమ్మటఁ బాపంభొట్లు, నీలకంఠసోమయాజులు, వెంకావధానులు, ప్రవేశించుచున్నారు)

పార్సీవర్ణమెట్టు - త్రిశ్రగతి.

ఎంతభాగ్య మెంతపుణ్య మెంతటిపదవి।
మేలిగోదానాలు వే వేల భూదానాలు వ।
జ్రాలకుండనాలు, రత్నాలయుంగరాలు।
మాపాలు, మాపాలు ॥ఎంత॥

పట్టుపచ్చడాలు హుం బట్టుశాలువాలు।
చుట్టుజరీడాలు, కెం బట్టుశల్లాలు।
మాపాలు, మాపాలు ॥ఎంత॥

నీల—వోయీ, పాపంభొట్లూ! వేయేండ్లకు మనప్రభువు సిరియాలుండు పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగా వర్ధిల్లవలెనోయీ.

పాపం—నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! ఆమహారాజు యింకా యీలాగే పదిమందికొడుకులను కంటే మనము బంగారుగోడలను పెట్టముషయ్యా. వెంకావధానులుగారూ! కుఱ్ఱవాని నామకరణం యేమని? నాకు మఱపు తగిలింది.

వెంకా——వల్లకాదు, నీ బహుమతుల సంతోషంతోనే నీకు మతిపో యింది. కుట్టువానినామకరణం నీకేం జ్ఞాపకం వుండేటట్టుంది. మతిమంతుడఁవ, పేరుకూడా బాగానే కుదిరింది.

పాపం——పేరు కేం నిక్షేపంవంటిపేరు. కాని ఆలాటిభోజనం మనం జన్మానా భోంచేశాంవయ్యా? ఆలడ్వాలేమి ఆపోళీలేమి ఆ చిత్రాన్నాలేమి ఆనెయ్యివడ్డించడ మేమి? తలచుకుంటే నా కిప్పుడు నోరూరుతూ వుంటేనూ.

నీల——ఆయన కేం మహారాజు. వెంకావధానులూ! నీవు ఆశీర్వచన పనసలు మహాధాటీగా చెప్పావే!

పాపం——చెప్ప కేం. ఈమధ్య దేశంగాని దేశానికి పోయి పీనుగులు మోసి డబ్బుసంపాదించడం మరిగాడుగాని క్రమాంతం అధ్య యనం స్వచ్ఛంగా చెప్పుకున్నవాడే వెంకావధానులు.

వెంకా——ఓరీ! నీయిల్లు వల్లకాడు గాను. నీవుట్టూ నన్నాక్షేపించేది. ఇక్కడికి ముగ్గురి కుమార్తెలమీద మూడువేలు పుచ్చుకొని వడ్డీకి వేసి కండ నమ్ముకొని జీవించుకసాయిముండాకొడుకువు. నీపెండ్లాము నీకు తగినట్లే దొరికినది. ఆడపిల్లలను తప్ప మొగ ముండాకొడుకును కననే కనదు. నీపంట పండినది.

నీల——పాపంభొట్లూ! ఎందుకోయి నీ కింత దుడుకు? వెంకావధానులు యెంతైన క్రమాంతస్వాధ్యాయపరుఁడు. నిరక్షరకుక్షికి నీ కేమి వచ్చు?

పాపం——నా కేమి రాదుగా! నేను షోడశకర్మాధికారిని. నాతోపాటు అపరం చేసేవాణ్ణి చూపించు. నీవ్వూరికే అందరిని యెత్తిపొ డుస్తావుగాని నీసోమయాజితనము యెవఁడెరుగఁడు? యేనాఁడు యింట్లో అగ్నిహోత్రాలు లేవుకదా. ఈమధ్య నీవు కోమటి పాపిశెట్టిదగ్గర పిల్లిదానంపట్టినమాట నాకు తెలియకపోలేదు.

నీల——ఓరి నీకడుపుడక! వూరుకోరా నీపుణ్యం. ఈలాటిదురాచారా లు మనరాజుగారికి బొత్తుగా సరిపడవు. తెలిసిందా మనను కొంతవేయించక మానఁడు.

పాపం—అట్లా అని పూరుకో. మనము అంతా యేకకట్టుగా వుండి, వకరిని వక రాక్షేపించుకోకుండా యేదో యొకతీరుగా డబ్బు సంపాదించుకుందాము. డబ్బు సంపాదించడములో అభిమానం యేడిస్తే అవుతుంది ? మనము పోదాము రండి.

(నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము.)

రంగము : కైలాసము.

(పిమ్మటఁ బార్వతియు నారదుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు)

నార—(పార్వతిం జూచి స్వగతము) వచ్చినతోడనే నా కీ లోకమాత కాన్పించుట నా కార్యమున కొక శుభసూచకమే. మాతు శ్రీపార్వతీ ! లోకమాతా ! నారదుఁడు నమస్కరింపు చున్నాఁడు.

రాగము: ధన్యాసి. తాళము: ఆదితాళము.

కోరి నీపదసారసయుగమును, పారెకుఁదల చెదను ఓజననీ॥కోరి॥
నీకరుణామృతసేకమునను సాకనగును జగదేకపావనీ
లోకమాతా ! కరుణా సమేతా॥ అంబ త్రిలోక॥
కళాకలితా ! లలితా ! హిమాచలసుతా ! రాకాసుధాకర చారువదనా !
పాకారి సురాళినుతగుణసదనా ! శ్రీకర శుభంకరీ శాంకరీ
నీ కరుణకే వలచి యే గొలువ॥ కోరి నీపద సారసయుగమును॥

పార్వ—నారదా ! అభీష్టసిద్ధి రస్తు.

నార—(స్వగతము) కలహాభీష్టసిద్ధి రస్తు అని యనుము.

పార్వ—వత్సా ! నేఁడు భూలోకమునకేనా నీ వేగినది !

నార—అమ్మా ! అక్కడికే.

పార్వ—అచ్చట నెచ్చటనైన నే నిదివరకు నిన్నడిగిన శివభక్తిపరాయణు లగు పుణ్యదంపతులఁ జూచితివా ?

నార—అమ్మా ! నేఁ డొక మహాద్భుతవిషయమును మీకు కెఱింగింప వచ్చితిని.

పార్వ—నారదా ! అంతటి యాశ్చర్యదాయక మగు విషయమా ?

నార—అత్యాశ్చర్యము అతివిస్మయము.

పార్వ—అట్లైన నా విషయమును సావధానముగా వినవలసినదే. చెప్పుము.

నార—అమ్మా! నా పూర్వభవార్జితపుణ్యవిశేషంబుననే చోళదేశంబున వీరశైవవ్రతాచారపరాయణు లగు పుణ్యదంపతుల దర్శించితి. అందున నా పతివ్రత గుణశీలంబు లనన్యసామాన్యంబు లని నాకుం దోచుచున్నది.

పార్వ—నారదా! అంతటి నిశ్చలభక్తులును నంతటి వీరపతివ్రతయు భూలోకంబున నుండెగా! తచ్చరితం బాద్యంతం బెఱింగింపుము.

నార—అమ్మా! అవశిష్ట మేమిగాని యింతదనుక బతివ్రతాత్వ మహిమాతిశయంబున మిము మించెడికాంత త్రిలోకముల నుండ దని తలంచితి. అకటా నేటికి మీ కీర్తి నలుపు గావింప నొక్క మానవాంగన వెలసెఁ గదా!

పార్వ—ఏమి నారదా! ఆ నారీమణి మమ్ముపహసించునంతటిదిగా! ఇది నిక్కముగా నతిశయోక్తియే.

నార—హైమవతీ! నే నెప్పుడు లేనివిషయముల నిదమిత్థమని వాదింపను. నేను మీ భక్తకోటిలోనివాఁడనే కనుక మీ కీవృత్తాంత మెఱింగింపవచ్చితి. అమ్మా! మీకుం గోపము వచ్చిన నే మాటాడఁజాలనుగాని నిక్కముగాఁ ద్రిమూర్తుల దారలగు నాదిశక్తులు మీరు ముగ్గురును నా నారీమణికాలి గోరునకైనసమము కానేర రనినను నతిశయోక్తి కానేరదు. మీ కాగ్రహంబున కవకాశము లేదు. ఆ పతివ్రతాశిరోమణి విభుండును మూర్తీభవించిన సత్యశీలాది గుణగణంబు.

పార్వ—అట్లైన వారి నామధేయాదుల నెఱింగింపుము.

నార—తల్లీ వినుము. భూమండలంబున కెల్ల నాయకమణి యనందగి, సకలార్థంబుల వెల్లిగొల్పఁ గల్పకవల్లియై, సజ్జనులకుఁ బుట్టినల్లయి, చోళదేశంబు కడుంగడు నలరారుచుండు. అందు

సత్యమునకు జన్మస్థాన మనందగి, నిరంతరదానైకనిష్ఠాగరిష్ఠతచే నలశిబికర్ణదధీచుల మఱపించి, శివభక్తిపరాయణతచే నపరమార్కండేయుం డనంబరగి, నిజాశ్రితప్రజతోషపరుండై, సత్యవచోధురంధరుండై, హరిశ్చంద్రవసుంధరారమణునిభంగి నిజయశశ్చంద్రికలచేతను, బ్రతాపాతపంబులచేతను జంద్రసూర్యులవిధంబునఁ బ్రకాశింపుచు శిష్టజనపరిపాలుండై, దుష్టజననిగ్రహుండై సిరియాళుం డను నృపాలుండు పరిపాలించుచుండు. ఆభూపాలశేఖరుని లోచనంబులు పరనారీముఖచంద్రాలోకంబున ముకుళీభావము జెందుటచే సరసీరుహంబు లని నొక్కి వక్కాణింపనగు. ఆధారుణీశుని రమణీయాననంబు యాచకచకోరంబులకు నిరంతరామోద మాపాదించుటచే శరద్రాకాసుధాకరబింబం బనిన నతిశయోక్తి కాదు. పలుమాట లేల? ఆచక్రవర్తి దివ్యతేజోమూర్తి సకలధర్మస్ఫూర్తియే. అమ్మహాత్ముని సద్గుణంబు లహోరాత్రంబులు వర్ణించినను దఱుగక భారతభాగవతంబులై పెరుఁగు. నేనెంతయని వర్ణింతు? ఆ రాజేంద్రుఁడు

సీ॥ నిరతంబు చంద్రశేఖరుఁ దలంచునుగాని
పరచింతలను బ్రొద్దుజరుపఁబోఁడు
ప్రజలనందఱి నొక్కభంగిఁ జూచునుగాని
తనవార లని ప్రేమ దలఁపఁబోఁడు
నిద్రనైనను సత్యనియతినుండునుగాని
కలనైన ననృతంబుఁ బలుకఁ డెపుడు
శరణన్నవాని రక్షణముఁ జేయునుగాని
భీరువులను జంపఁగోర డెపుడు
గీ॥ సజ్జనస్నేహముల సల్పఁ జనునుగాని
యాతతాయులఁ గూడంగ నరుగఁ డెపుడు
చేతనయినంత మేలునే జేయుగాని
పరులకొంపలు దీయంగ బాలుపడఁడు.

ఆమహానుభావున కదెక్కడి ధర్మగుణమొ కాని-

గీ॥ శైశవమునందుఁ దనపాఠశాలలోన
లదలవర్ణ క్రమంబులఁ జదువువేళ
వచ్చియుండిననోట రావచ్చుగాని
లేద నెడుమాట యితనికి రాదు గౌరి!

పార్వ—ఎక్కడనైనను సజ్జను లుండగూడదా! తరువాత.

నార—అమ్మా!

ఉ॥ ఆతనిభార్య బుద్ధిమతి యన్ దరుణీమణి సర్వసద్గుణ
వ్రాతసమేత, భర్తృపదభక్తినిరూఢమనోంబుజాత, సా
ధ్వీతిలకంబు, సంతతసుధీజనపాదసమర్చనైకసు
జ్ఞాత, పరోపకారకరణక్రమసత్కరుణాసమేతయా.

ఆపతివ్రతాశిరోమణికి బుద్ధిమతి యని పేరిడుటయందుఁ దజ్జననీజనకు లించుక యయినఁ బొరపాటువడ లేదు. అలవిధాత సద్గుణంబుల సారంబెల్ల గ్రహించి బుద్ధిమతియను సతీమణిగ సృజించియుండునేమో యని తలంతు. ఆనారీమణిని వర్ణింప శేషునకు వేయినోళ్లు చాలవు. మరియు,

సీ॥ రమణీమణి కలంకరహితయౌట బెడిగింప
జిగిమించు నాపె నెమ్మొగమె సాక్షి
ఇభరాజగమన సువృత్తప్రథితయౌట
పసమీరు తత్కుచద్వయమె సాక్షి
నాళీకనయన సన్మార్గసంస్థితయౌట నగజాత!
యాపె నెన్నడుము సాక్షి
సతిక్షమాగుణ సముంచితయౌట జాటింప
లాలిత కటిమండలంబె సాక్షి

గీ॥ వనితలో కైకవినుతసద్గుణకలాప
గా నొనర్చి తదీయాంగకముల చక్కఁ
దనము సార్థకపఱచి మోదంబు గూర్చు
ధాతచతురత వర్ణనాతీతముగద!

మరియుఁ బతివ్రత యన నామెయొకాక మీా కెట్లు పతి వ్రతయను శబ్దంబు సరియగు? అమ్మా! నావచనంబులకుశాంతి

వహింపవలసినసమయమిదియే. ఆయమసద్గుణంబులు స్వాను భవమునఁ దెలిసికొనుటచే నుద్భవించిన పెల్లుసంతసంబున నా నోటివెంట నొకవేళ మి మ్మధిక్షేపించు వాక్యములు వచ్చినను వానిని మీరు పాటింపకుందురుగాక! ఆనారీ మణిమహిమంబులఁ గనినది మొదలు పతివ్రత యనుశబ్దంబు మీకుం దగదనియే నా యభిప్రాయము. ఎట్లయినను నాదిశక్తివైన నీ యెడల గౌరవభావ ముంచఁదగినదే కాని మి మ్మధిక్షేపింపరాదు. అమ్మా! మీకుఁ గోపమురాదుకదా! నేను మొదటనుండియు క్షమాపణములే కోరుచున్నానుగాన నాపై మీకుఁ గాసంతయైన నాగ్రహంబున కవకాశము లేదు. మీ మీ పతివ్రతాత్వమహిమంబులఁగుఱించి నిష్పక్షపాత హృదయమున మీరే యాలోచింపుడు.

సీ॥ పొరుగిండ్లఁ బెత్తనా ల్జరుపుచు, ధవుని వ
క్షము నెక్కు లచ్చి యేసాధ్వమిన్న
గయ్యాళియై నాథుకంఠంబు నొత్తుచు
వాగెడివాణి యేపడఁతిమిన్న
మగఁ డుండఁగా మాఱుమగనిఁ జేపట్టి బి
డ్డలఁగన్న గంగ యేకలికిమిన్న
మగనిదేహములోన సగము గైకొనిన నీ
వేలాటి దొడ్డ యిల్లాలివైతి
గీ॥ మగల మీరెల్ల గీలుబొమ్మలుగఁ జేసి
యాటలాడించుచును మరుమాటలాడ
వార్ధిఁ బడఁబోవు నొక్కతె, వదరు నొకతె
చీలిపోయెడు నొక్కతె, సింగ మెక్కు
చండివో నీవు నొక్కతె సాధ్వమణులె?

పార్వ—(స్వగతము) ఆహా! ఈతఁడు మమ్ము బాగుగా నధిక్షేపించుచున్నాఁడు. ఈతఁ డెప్పుడును గలహప్రియుఁడుగదా! ఇతని మాట లెంతవరకు నమ్మనగునో కనుగొనియెదఁగాక. (ప్రకాశముగా) నారదా! ఏమనియెదవు?

నార—అమ్మా! కోపమా? వలదు. నీ భర్తాగ్రేసరుండ నగు నాపై నీ కేల కోపము? ఉన్నవిషయమునే నేను వక్కాణింపు చున్నానుగాని వేఱుగాదు. నే నెప్పుడు ఖడ్గవాదిని. అందుచేత నా తొందరమాటలకు మీరును తొందరపడవలదు. ఖండిత ముగా మాటలాడువారి కందఱు విరోధులగుట సహజమే.

పార్వ—నారదా! నీపై నా కేమియుఁ గోపములేదు. ఆ నారీమణి పతిభక్తి యెంతయుండునో పరీక్షింతుఁగాక.

నార—అమ్మా! నిశ్చయముగాఁ బరీక్షింపవలసినదే. నీకు నీ నాథుం డును దోడ్పడఁగలఁడు.

భృంగి—అమ్మా! నాయనగారు ప్రవేశించుచున్నారు.

హర—(నారదునిఁ జూచి) నేఁడు నారదుఁ డిచ్చటికి రాగతమేమో? ఏదియో కలహాపేక్షచేతనే వచ్చియుండును.

నార—శంకరా! నమస్కారము.

హర—సుఫలప్రాప్తి రస్తు.

పార్వ—నాథా! నమస్కరించెద.

హర—చింతితార్థసిద్ధిరస్తు (నారదుం జూచి) నారదా! నేఁ డిటువచ్చి తివి?

నార—దేవర దర్శనార్థంబుగాక మరి యేటికి?

హర—మీ రేదియో సంభాషించుచున్న ట్లున్నారు?

నార—బుద్ధిమతీసతీమణివిషయమై ప్రసంగించుచుంటిమి. ఇంకేము న్నది? సజ్జనకీర్తన లెప్పటికిఁ బుణ్యదములేకదా.

హర—నారదా! బుద్ధిమతి యంతటి ధన్యాత్మురాలుగా? నీ వెప్పుడు గోరంతలు కొండంతలు చేసి చెప్పుచుందువు.

నార—ఏమి శంకరా! నా కీయెడ నబద్ధమాడు నవసరం బేమి? నే నెప్పుడు నిష్పక్షపాతహృదయంబున నిజముకాని వక్కా ణింపను. మరియు లోకవృత్తాంత మెఱింగింపు మని యడిగి నచో నబద్ధ మేలయాడవలెను? ఇన్నాళ్లు ఘోరతపం బాచ రించి, మహానుభావుండ వగు నీకరుణకుం బాత్రుండనై, దేవర్షి యను దొడ్డపేరువహించి, ఇంకను నబద్ధమాడునంతటి పాత

కంబున కొడిగట్టవలెనా ? నా తల్లుల నేనే హీనోక్తులాడ వలసివచ్చినందులకు సిగ్గుపడుచున్నాఁడ గాని నిక్కముగా రమా గౌరీ వాణులా బుద్ధిమతి కెందుకు బోలరు. జగజ్జనులహీనోక్తులఁ బలుకు నా పాపము క్షమింపఁబడుగాక. మహా దేవా !

గీ॥ మహితగుణవతి నాబుద్ధిమతిఁ దలంచు
సతఁడు మితిలేని పుణ్యసంగతుఁడు గాఁడె
తత్సతీమణినామామృతంబు నవ్వె
యఘము లను రోగములకెల్ల నౌషధంబు.

ఆసాధ్వీమణి నాథుండు సిరియాళుండు. అతండు సత్యవ్రత దీక్షాపరుండు. వీర శైవవ్రతపరాయణుండు. అట్టి పుణ్యదంప తులీ రేడులోకంబుల లేరనుమాట నిక్కము, నిస్సందేహము, నిర్ధారణము, నిర్వివాదము. ఆహా ! మాటలసందడి కాలంబుఁ దెలియనైతి. దేవా ! దేవీ! నే నింక పోయివత్తు.

పర—నారదా ! పోయి రమ్ము! నీవు బహుకార్యము లున్న వాఁడవు.

నార—(స్వగతము) ఇక్కడి కిది యొక్కటి యైనదికదా. (కొంత దూరము పోయి తిరిగి వచ్చి)

ఓ హిమాచలతనయా! తెలుపవలసినవాఁడనుగనుక నింత తెలిపితి. ఇంక మన మాబుద్ధిమతీపతి భావమును నా సిరి యాళుని భక్తితాత్పర్యంబు లెట్టివో పరీక్షించితీరవలయు. ఈ విషయమై మన మశ్రద్ధతో నుండగిట్టదు.

పార్వ—నారదా ! నా కన్నియుం దెలియును, పోయిరమ్ము.

నార—(పోవుచు) ఈ పార్వతికి బాగుగా గోప మెక్కించితిని. ఈ వినోదముఁ గన్నారఁ గాంతును. (నిష్క్రమించును)

పార్వ—నాథా ! వింటిరా నారదుని పలుకులు !

పర—విన్నాను. నారదుఁడు కలహప్రియుండుకదా !

పార్వ—మమ్ము బొత్తుగా నధిక్షేపించినాఁడు.

పర—నెచ్చెలీ ! నీ వతని లెక్కసేయరాదు చూడు.

గీ॥ హైమవతి ! నిన్ను నారదుఁ డాడినట్టి
పలుకులకుఁ దగ్గనే నీదువాసి సుంత

ఈసునను దుమ్ముచేఁ జల్ల మాసిపోనె
ప్రాబలుకు కెంకి వెలుగుల పస యొకింత.

పార్వ—నాథా! ఆతని పల్కులకు నా కేమియు నలుకగలుగదు గాని, యా దంపతులదృఢభక్తి యెంతయుండునో పరీక్షింప నాకుఁ గుతూహల మగుచున్నది. నా కౌతూహలము మీ రెట్లు దీర్చెదరో?

పర—దేవీ! స్వలాభమైన గణింపక త్వదీప్సితార్థంబు నే నెప్పుడు దీర్పకుంటిని చూడుము.

గీ॥ నీదు సవతిని శిరమున నిల్పితి నని
ఘనసపత్నీర్ష్యచే నీవు కనలియుండ
స్త్రీసముఁడ నని నన్ను లీసీ! యనంగ
నోర్చి నీ కర్ధదేహంబు నొసఁగ లేదె.

కావున వెంటనే నీ మనోభీష్టంబు నెఱవేర్చెద. ఆ రాజదంపతులఁ బరీక్షించెద. నా పరీక్షలు కించుకయైనఁ జలింపక నిల్చిరేని వారికీర్తి ప్రపంచంబున వ్యాపించు. లోకులకు నుత్తమనీతియు వెల్లడి యగును. నే నీ విషయమున నీలాగుఁ బ్రవర్తించెద. (చెవిలో నేదియో చెప్పును) మన మిఁకఁ బోదముపద.

(నిష్క్రమింతురు) ఇది ద్వితీయాంకము.

ఓమ్ శ్రీర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

తృతీయాంకము.

రంగము: రాజమార్గము.

(అతిథులకై వెదకుచు సిరియాలుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

(విచారముతో) ఆహా! ఏమిచోద్యము! దేశంబబ్రాహ్మణ మైనట్లున్నది.

మ. పరికింపన్ వసియింతు రీనాగవనిలో బ్రహ్మణ్యులౌ బ్రాహ్మణుల్
హరపాదద్వయసమ్మిళద్దృఢతరధ్యానైకచిత్తాంబుజుల్
స్ఫురదాచారులు, వేదకోవిదులు, తేపున్ మాపు నిళ్లలోకో
కలన్వైరక్కట యింక నావ్రతము భంగంబౌనో యేమో కదా.

నాలుగుదినంబులనుండియు నావ్రతంబున కేరును నతిథులు చేకూరకుంటచే సతీసుతులతో నేను ఘోరోపవాసంబులఁ గృశించుచున్నాను. నే నెట్లయినఁగాని, చిన్నకుమారుఁడు మతిమంతుఁ డెట్లాఁకటికోర్వఁగలఁడు? నీకేలయీవ్రతంబు. నీవింత ఫలాహారమైనఁ గావింపు మని యెంతచెప్పినను మతిమంతుఁ డంగీకరింపఁడయ్యె. అక్కటా! ఆఁకటిబాధ యెంతవచ్చు?

మ॥ తడిలేదించుకయైన నాలుకపయిన్, దాత్మాలగున్ మాటతూ
లెడు దేహం బెటులో, శరీరబలమీల్గెన్, శ్వాసముల్ ప్రాన్పడెన్
మెడదూలుంగనుదోయిమూతపడియెన్, మే నెల్లశుష్కించె, హా
కుడువన్ గట్టుట కుండి కాలవశతన్ క్షుద్బాధకుం జిక్కితిన్.

అయ్యో! మధ్యాహ్నము మీఱుచున్నది. నేఁడును నాకవనీసురుం డొక్కఁడైన జిక్కఁడు కాఁబోలు. ఈరాజమార్గాంతమువఱకు వెదకిచూచెద (నడుచుచు)

రాగము : కన్నడ — ఆదితాళము.

భవహర సురవర గిరిజావరా! ఓ॥ భవ॥
పవిధర సురనుత పదజలజా! ఓ
దీనజనావన దీక్షాకరుణాం! భోనిధీ! పురాణపురుషా!
మానితగుణరత్నాకరా! శ్రీకరా! శుభకరా! దయాకరా॥భవ॥

(పిమ్మటనొకానొక వృద్ధయతీశ్వరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

యతి—సిరియాలుం డీమార్గముననే వచ్చుచున్నట్లున్నాఁడు. నే నీతనిగృహంబున కభ్యాగతునిగాఁ బోవుటకు నిక్కడనే యుండెద. (క్షుద్బాధ నటించుచు)

మ॥ అకటా! నాల్గుదినంబులయ్యెఁగద యాహారంబు సంప్రాప్తమై
యిఁక నీయాఁకటిబాధ కోర్వఁగలనా? యీనాఁడునన్ నాకుభు
క్తికిఁ గాలంబు గతించిపోయెఁగద క్షుత్పీడన్ శ్రమం జెందుమా
నికి భిక్షాన్న మిడంగ దాత యొకఁడేనిన్ లేఁడుగా నూరిలోన్.

సిరి—(ఆకర్ణించి) ఎక్కడిదీయార్తధ్వని! యెవ్వడో యాఁకటికిఁ దపించుచున్నట్లున్నాఁడు. (యతింజూచి)ఆహా! ఈతం డపూర్వమహిమాతిశయుం డగు నొకానొక దివ్యపురుషుఁడుగాఁ గానుపించుచున్నాఁడు.

సీ॥ చిరకాలవర్ధిత శ్రీతపఃకుజమునన్
బరిపక్వదశనున్న ఫలమనంగ
కమలసంభవదివాకరుల తేజము లొక్క
మొగిఁ దాల్చినట్టి సన్మూర్తియనఁగ
అలరి నాత్రవతరక్షణార్థ మేతెంచిన
విమలశివావతారమె యనంగ
మామకపూర్వజన్మకురిపాకఫలంబె
యారీతి నాఁకు జేకూరెననఁగ

గీ॥ తేజమున మించు నీయతిరాజు నాకు
వెదకఁబోయిన తీవియె పదములఁబడు

గతినిఁ గాన్పించె నిమ్మహామతియుతుండు
తాపసులపోఁడి డయన్యు లీతనికి నీడ!

కావున నిమ్మహాత్ముని నాగృహంబునకు రావేఁడెద. (సమీపించి) మహాత్మా! యతిచంద్రా!

సీ. వందనమయ్య! మీ కిందుశేఖర నామ
మకరందరసపానమత్తచిత్త
అభివాదనము మీకు నైకాగ్రదృఢతపః
ప్రతిభాప్తమహిమ ప్రభావిలాస
జోహారు మీకుఁ బాపాహార్యపాటన
పాటవశితశతకోటిధార
దండంబు మీకుఁ బ్రచండతేజోరాశి
పరిహాసితాంభోజబాంధవుండ

గీ. నతులు వేవేలు, సచ్చితానందమూర్తి
లలితలోచనకోణగళద్దయాన
వీనతైలప్రవర్ధితజ్ఞానదీప
కాంతిభిన్నేంద్రియవికారఘనతపస్వి!

యతి—అభీష్టసిద్ధిరస్తు. ఓయీ నీవెవఁడవు? నీ విందురా గత మేమి?

సిరి—దేవా! నావృత్తాంత మెఱింగింతు. మహాత్మా!

సీ. కుల మేది మీది నిస్తులతపోదృఢచిత్త
వచియింపు మేది నివాసభూమి?

యతి—కుల మేల యగ్రజన్ములలోన ఘనుఁడ నా
వాసస్థలంబు ప్రపంచసమితి

సిరి—శివపూజ నెందేనిఁ జేసితిరా? మీర
లేయింట భుక్తి గ్రహించినారు?

యతి—లేదుగా మా కెట్టిభేదము శివునితో
భుక్తిభిక్షాపాత్రయుక్తి యెకద

సిరి— గీ. యతికులోత్తమ శివపూజ కరుగుదెందు

యతి— వచ్చెదనుగాని నీదు నివాస మేది?

సిరి— చోళదేశంబు.

యతి—(క్రోధముతో) కూళ! పిసాళి! నీవు పాపసిరియాళ నృపకులపాంసనుఁడవె?

సిరి—(స్వగతము) అక్కటా! ఇమ్మహాత్మునకు కారణంబుగ నా మీఁద నాగ్రహముకలిగిన దేల చెపుమా.

యతి—ఛీ! దుశ్శీలా ప్రొద్దుటనుండియు, నాఁకలియాఁకలి యని తపించుచు, నీయూర నింటియింటిముంగిట నఱచినను నొక్కండైన నక్కటికమున నాకుఁ బిడికెడు కబళం బిడ సాహసించి నాఁడు కాఁడే, మూర్ఖా! ఇంతదనుక నీ వెక్కడ నుంటివి? ఏమిరా నీ ధర్మపాలనము! అభ్యాగతులమైన మావంటివారి కింత నిలువనీడనైన నీయక నీదేశమంతయుఁ దలపైఁ గట్టుకొని పోఁదలంచితివో! ఛీ! మే మిట్టి ధర్మహీనునిముఖం బెన్నటికిఁ జూడము. కాన నీదారిని నీవు పొమ్ము.

సిరి—అక్కటా! ఇ దెక్కడి గ్రహచారఫలము? దేవా! నామనవి నింత యాలింపుఁడు. ప్రతిదినంబును నాయింట నభ్యాగతుండగు భూసురుం డొక్కండైన సాపడక పోయిన నే భుజింప నని యొకదీక్షం బూనియుంటి. అ దేమి మాయమో గాని నేఁటికి నాలుగుదినంబులనుండియు నవనీబృందారకు లెందును నాకు సందర్భపడకుండుటచే సతీసుతులతో ఘోరోపవాసనియతిచేఁ గృశింపుచున్నాను. మఱియు నోయతీంద్రా!

ఉ. బాలునితోడఁగూడ నుపవాసముఁ జేయుచు, శైవపాళికై
నాలుగునాళ్లు నే వెదకినన్ గనువత్తులతో, మిముఁ గన్
జాలని నాదు పూర్వభవసంచితపాప మ దెంత యుండునో

యతి—రాజా! నిజమా? నీ వట్టివ్రత మూని యుంటివా?

సిరి—నామాట మీకు నమ్మకము లేకపోయిన నే మందును?

గాలముగాని యప్పు డుపకారముసేసినఁ గీడె గల్గెడిన్.

మఱియు నా దురదృష్టదేవత మిమ్ము నాకంటఁబడకుండఁ జేసినను జేసియుండవచ్చును. అట్లుకాకున్న మీరు నామందిరంబునకుఁ దోడ్కొనిపోకుందునా?

గీ॥ ఆఁకటఁదపించువారి కాహార మిడక
పుడమి ధనికుండు సేయు నప్పుణ్య మేది ?
సకలధనధాన్యరాసులఁ జచ్చునపుడు
వెంటఁ గొనిపోవ నెంచిన విలువడునె ?

రాగము : బేగడ. తాళము : ఆది.

స్వాగతము మీకు- సంయమీంద్రచంద్రా ! జాగుసేయజనదు స్వామీ ధర్మగామీ ॥స్వాగత॥ నేడు నిమ్ముఁబోలు- నియమవంతులను జూడఁగలిగె పాప మేడకో తొలఁగె ॥స్వా॥

చ॥ యతివర ! మామకీయనియమావనకార్యధురంధరుండవై
హితమతి నాగృహంబున గ్రహింపుమి యోగిర మీదినంబునం
దతులితసత్త్వపోవ్రితహితాత్ములరౌ భవదాగమంబుచే
వ్రతము ఫలించు, మానికులవార్ధిశశీ ! దయచేయ వేఁడెదన్.

యతి—రాజా ! నీవు నిక్కముగా నాయాగమనం బపేక్షించెదవా ? నీకుమారుఁడును వ్రతహితవృత్తిచే నుపవసించుచున్నాఁ డని తెల్పితివి కనుక నాకు గడుజాలి గలుగుచున్నది.

చ॥ వ్రతపరిరక్షణార్థము ధ్రువంబుగ ఘోరతరోపవాసస
ద్వ్రతనియతిన్ గ్రహించెనె భవత్సుతుఁ డట్టి సుధర్మశీలుఁడౌ
సుతుఁడొకఁ డున్నజాలును విశుద్ధగుణాఢ్యుఁడునాయభీష్టమున్
జతనము సేయఁగాఁ బురుషసంతతిహీను లనర్హు లిద్ధరన్.

కావున నీవు భిక్షసేయ నొంతయు నర్హుండవు. ఒక్కకుమారుఁడున్నాఁడుగదా చాలును. అయినను నీమాటపయి నాకు నమ్మకము చాలదు. నీవు రాచబిడ్డవు. తలతడిపి బాసఁజేసినను మేము రాజుల నమ్మజాలము. ఏలయన—

ఉ॥ రాజులు వైభవార్తనిజరాజ్యమదాంధులు, భూరిపాపని
స్తేజులు, ధర్మహీనులు, సుధీజనదండనదుర్విదగ్ధులు
ర్వ్రీజనసంపదాహరణవేషులు, క్రూరదురాగ్రహుల్, కటా !
రాజులమానసంబులు కరాళవిషానలతుల్యము ల్గదా !

సిరి—అయ్యో! యతీంద్రా! నన్నిట్లేల తర్కించెదరు? తొలిపుట్టువు
నం జేసిన పుణ్యవశంబున నిరుపమాన భాగ్యభోగంబులం దుల
దూఁగుచుండు రాజునైన నాకు నొక్కబ్రాహ్మణున కన్నం
బిడుట కష్టంబగునా? ఎంత మాటాడితిరి!

చ॥ సిరి తనకున్నమాత్రమునఁ జెందఁగలాఁడె నరుండు కీర్తి సి
ద్ధర, సుగుణాభిరాముఁడయి ధర్మగుణాప్తి సతంబు సత్యవా
క్స్థిరతఁ జరించినన్ యశము సేకుఱుగా కనఘాత్మ! సత్యమున్
దొఱఁగి చరించు నాపరమదుష్టుని భాగ్యము కాల్పనే మహిన్.

యతి—నీవు చెప్పినదంతయు వాస్తవమే కాని,

గీ॥ పరులకు సుబోధ లొనరించువారు భువినిఁ
గలుగుదురుగాని వారిలోపల నృపాల!
యితరులకుఁ దాము సెప్పినగతిని నడచు
పరమధీరుఁడు కోటి కొక్కరుఁడు లేఁడు.

సిరి—మునీంద్రా! మీకు నాపై నట్టి సందేహ మున్నచో నాప్రమా
ణవచనంబు లాకర్ణింపుఁడు.

సీ॥ చలమూని నన్ను రాజ్యభ్రష్టుఁ గావించి
కడగండ్లు ముంచినఁ బడుదుఁగాక
నిశితాసిధారకు నిజకంఠ మిమ్మన్న
సంతసంబున సమ్మతింతుఁగాక
కడుపేర్మిఁ బెంచు నాకన్నపాపని నైచి
కుత్తుకఁ జేసేతఁ గోతుఁగాక
బలిమిమై స్వారాజ్యపదవి నిచ్చెద మంచుఁ
ద్రిదశు లేతెంచి చెప్పుదురుఁగాక

గీ॥ కులము మానము గూలినఁ గూలుఁగాక
పుణ్య మే దెల్లఁ బోయినఁ బోవుఁగాక
భాగ్య మే దెల్లఁ వచ్చిన వచ్చుఁగాక
నాల్కఁగోసిన ననృతంబు వల్క నయ్యా!

యతి—రాజా! నీసత్యవ్రతంబునకు మెచ్చితి. ఇఁక నీగృహంబునకు

రా నాంతంక మేమియు లేదు. నీభార్యయు నా కిష్టమైన పదార్థము లతో నా కాహార మీయ సమ్మతింపవలయుఁగదా!

చ. ఇలపయి నర్థికోటి దనియించెను ధర్మగుణావలంబచి
త్తుల గణియింప లక్షకు పదు ల్గల రందు విశేషసంఖ్య కా
తలఁపు జనించియుండియు స్వతంత్రతఁ గాంచి నిజాశ్రితాళి కీఁ
దలఁపఁ దెగింపలేరు నిజదారలపోరు దురంతమౌటచేఁ.

ఇది లౌకికవ్యవహారవిషయంబె కాన నాసందేహం బకారణంబు కాదు. కావున నా యాగమనంబునకు ముందు నీయిల్లాలిసమ్మతిం గైకొని రమ్ము.

సిరి—అక్కటా! మునీంద్రా! ఇట్టివిషయ మెక్కడనయినా నున్నదా? ఒక్కబ్రాహ్మణున కాహారమిచ్చుటకు నేను నాభార్య యనుమతిం గొనవలయునా! కట్టా! నా కెట్టినిచఁపుఁబని బెట్టితిరి? నాభార్య కెట్టిదౌష్ట్యమును గూర్చితిరి! మీసందేహము నిజముగా నాకు నవ్వుపుట్టించుచున్నది. కుజాతిశరుణుల సహజవృత్తుల నాభార్య కారోపింపక మీ రింక నావెంట రండు.

యతి—రాజా! నిజముగా నీ సతియు త్తమసతియయిన నాయభీష్టము నెఱవేర్పక మానదు. ఇఁక నేమయినఁ గానిమ్ము. బయలుదేఱుము.

సిరి—శా. దారిద్ర్యాతురుఁడప్రియత్నమునఁ దా ద్రవ్యంపునిక్షేపమున్
దారిం గాంచిన భంగి కంటకపరీతంబౌ తమోజాలకీ
ర్ణారణ్యంబున నర్థరాత్రి జను మార్గాటుండు దీపంబుఁ గన్నా
రఁ గాంచినరీతి డెంద మిపు డత్యానందముం జెందెఁగా.

యతి—రాజా! న న్నెట్లుతృప్తిఁగావింతువో! మీయింటికి దారియెటు?

సిరి—దేవా! ఇటు ఇటు.

యతి—రాజా! నీభార్య నీకుఁదగిన సద్గుణధుర్య యని నీచెప్పినపలుకుల నమ్మి నే బయలుదేఱితి. తుదకు న న్నక్కడ పరిభవించెదు సుమీ!

సిరి—అ ట్లెప్పుడును కాదు. మీరు దారిఁ జూచి నడువుడు.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు) ఇది తృతీయాంకము.

ఓమ్ శ్రీ ర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

చతుర్థాంకము.

రంగము : రాజభవనము.

యతి—ఏమోయీ! రాజా! నాకు భోజన మిడుటకు నీభార్య సమ్మ
తించినదా?

సిరి—అక్కటా! ఇ దెక్కడి యనుమానము?

బుద్ధి—దేవా! మీవంటి తపోధనులు గృహంబున కేతెంచిన భిక్షఁజే
యకుండునంతటి యధర్మశీలనుగా భావించితిరా?

సిరి—మ. పరమోదారగుణప్రసిద్ధులు తపఃప్రాంచన్మనీషావిశే
షరుచిజ్ఞానపితామహుల్ విధిహితాచారాత్ములౌ మీర లా
దరమున్ జూపి గృహంబుఁజేరు టశనార్థం బెంచి చూడన్ యతీ
శ్వర! భాగీరథి చౌటినేలఁ బ్రవహింపన్ బొర్లిన ట్లకదా!

యతి—భూపాలశేఖరా! నీవు కేవలము ధర్మహితుండవు. నామనోభీ
ష్ట మెట్లో యట్లే నాకు భిక్ష గావింపవలయు.

సిరి—దేవర యానతిమేరకు.

యతి—రాజా! నాయభీష్ట మెటింగింతు వినుము.

సీ. కర మర్థచంద్రశేఖరుఁగూర్చి మున్ను నే
ఘోరవ్రతంబుఁ గైకొనినవాఁడ
నుపవాసములఁ జేయుచుంటిని గాన నా
కుద్యాపనంబు నేఁ డుద్యమంబు

ఘనమైనతద్వ్రతంబునకుఁ బరిూపహా
రము నేఁడు భోజ్యంబు, రాజచంద్ర!
అప్పశుశ్రేష్ఠ మన్యం బేదియును గాదు
మానవశ్రేష్ఠుండు మాకు వలయు
గీ. నట్టి నరమాంసమును బాక మాచరించి
భక్తి వడ్డింపఁ బార్వతీధవుల కొసఁగి
భోజనమొనర్తు నీవు నీపుత్రుతోడ
నాదు పఙ్క్తిని గూర్చుండిన న్నృపాల!

సిరి—అకటకటా! ఇ దెక్కడి వైపరీత్యము! సతీ! మన మిూయతీశ్వరుచే మోసపోయినారముకదా!

బుద్ధి—అయ్యో! ఇ దెట్లు వచ్చె మాకు?

సిరి—మునీంద్ర! నరమాంసమా? అయ్యో! ఇట్టివిపరీతపుఁగోర్కెయెందైననర్హమగునా? నరమాంసమెక్కడలభించు? ఘోరంబగు పాతక కార్యంబునకు నన్నుఁ బురిగొల్పుచున్నారే!

యతి—(సక్రోధుఁడై) ఆ పాపిష్ఠా! భ్రష్టా!! ఏ మనిమెదవు?

ఉ. అక్కఱతోడ నాకుఁ గడుపారఁగ నోగిర మిత్తునంచు న
న్నిక్కడి కీడ్చి తెచ్చి పొగ రెక్కినమాటల మాటలాడెదో
టక్కరి రాజపాంసన! శఠా! పరిహాసమ? నాసమక్షమం
దక్కడఁ జేసినట్టిసమయంబులఁ దప్పెదవా? నృపాధమా!

సిరి—దేవా! కోపం బుపశమింపుడు. సమస్తధర్మవేత్త లగు మిూరె యిట్లు కోపింప నే నింకే మనం గలను?

చం. మనము కలంగు, జ్ఞానము సమంబు దొలంగు, నశేషపావవర్తనలు సెలంగు, యత్నములఁ దాల్మి తలంగుఁ,బొసంగు వేగ మెప్పనికయినన్ దొసంగు, శఠభావ మెసంగు, యశం బడంగు, నో మునివర! యెట్టిపాపములమూలముగాదు దురాగ్రహం బహో!

అట్టినీచతమంబయిన దురాగ్రాహంబు విడచి, శాంతభావంబున నామనవినిం దాలింపుఁడు.

యతి—ఏది! శాంతస్వరూపుఁడ వగు నీహిత మేదియో విందము.

సిరి—దేవా! ప్రాణిహింస యెట్టిఘోరనరకంబున కాకరంబో మీరె
ఱుంగనిదియా? "పరోపకారార్థ మిదం శరీర" మ్మనునార్యోక్తిచే
బరులకుపకారంబుసేయనగుంగాని హింసింపనగునయ్యా. ఈ
శరీరంబిల జన్మించినందులకు సత్కర్మ లాచరణీయంబులుకాని
ప్రాణిహింసాది దుష్కర్మ లేలాచరణీయంబులగు? అదియుంగాక-

సీ. తనప్రాణములపైనఁ దన కెంత తీపియో
పెరవారి కట్లకా నెఱుఁగవలదె
ధర నహింసయె మేటిధర్మం బటంచు పె
ద్దలనీతివాక్యము ల్దలఁపవలదె
పుడమి నేకులమందుఁ బుట్టితిమో యట్టి
కులహితాచారము ల్పలుపవలదె
బలవంతముగ నిందుప్రాణంబుఁ దీయుట
కడుఘోరగతి యంచుఁ గరుణవలదె

గీ. మనల నేలాగు మనతల్లి గనెనొ, భువిని
పరుల తల్లులుగూడ నాభంగి యెకద
'ఆత్మవత్సర్వభూతాని' యనెడుపల్కు
తలుపునకు రాదె మునివంశతిలక! మీకు.

కటకటా! అనుచితంబగు వ్రతంబుఁబూనితిరికదా మునీంద్రా!
ఇట్టిధర్మబాహ్యం బగు వ్రతం బాపశుపతికి హితంబగునా? అతు
లితతపోధను లగు వసిష్ఠాదిమునిగరిష్ఠులు వాతాంబుపర్ణాహారు
లై యుక్తయ్యంగు మోక్షపదవి నధిగమించిరికాని, కేవల
తామసాహారం బగు నరమాంసభోజననియతిం బూనియుండిన
భ్రష్టులు గాకపోదురా? పుడమిజన్మించినవారిలో నొక్కకటికవా
నికిఁదక్కఁ దక్కినప్రతినగానవునకుఁ బ్రాణిహింస యునిన
నించుకసందేహము గలుగుచుండ వేదవేదాంగకోవిదులై,
యపారతపోవ్రతవ్యాపారపరాయణులగు మీ కేల కరుణ
రాదు? వ్రతనియతిచే మితిలేనిపుణ్యంబు సంపాదించుటకు
మారుగా నయ్యయో నిష్కారణముగా ఘోరపాతకంబు
గణించి యిహపరములకు రెంటికిం గొరగాకుండ నుండఁ

దలంచితిరే! నామనం బారయు నెంచి లోకాచారవ్యతిరిక్తమై, దుర్వారనరకోత్పాదనకారణంబై, దురంతసంతాపహేతుభూతంబైన యిట్టి యవాచ్య మభోజ్య మసహ్యాపదార్థం బపేక్షించితిరా? న న్నిట్టి క్రూరవిషమపరీక్ష నేల సేయవలసె? విధి కెయ్యదిహితం బయ్యెది నాకును హితంబు.

యతి—ఓరీ! రాజాధమా! నీయుపన్యాస మింతటితో ముగిసినదా? దురాత్మా! నీవలన నేడు మేము మోసపోయినారముగదరా. నియమితవ్రతంబున కుద్యాపనంబు సల్ప శక్తిలేక, దానికై పెక్కువాసరంబులనుండియు ఘోరోపవాసంబులఁ గృశించుచున్న యొక్క మునివృద్ధుని కన్నం బిడుటకుఁ జేతఁగాక, పాతకకర్మం బని భీతిలేక నోటికి వచ్చినట్లెల్ల నిచ్చకంబులాడుచుంటివిగదరా! ఓరీ రాజాధమా! సూనృతవచోవిశ్వాసివనియు, నిరంతరదానధర్మైకనిష్ఠాగరిష్ఠుండ వనియు నీయిచ్చకంపుఁగల్లమాటల నమ్మి నీగృహంబున కాహారమునకు వచ్చి చెడిపోయితిగదరా! ఇట్టి దుర్మదాంధుఁడవు, లోభివి, సూనృతవచోవిఘాతుండవు, నాకుం గోరినరీతి నన్నం బిడుము నని యుక్తాయుక్తవిచారణ మాని యేల పల్కితివి? సకలశాస్త్రవేత్తవలె నాయంతటివానికే హిత ముపదేశింపవచ్చితివిగా? ఎంతమీను వచ్చి ఎంతమీనును మ్రింగినది! నా కింక పలుభాష లెందులకు?

ఉ. ఆఁకటఁ జావనుంటిని నృపాధమ నిశ్చయముగ్ వచింపవే
రా! కలుషాత్మ! పొమ్మనెదవా? కుహనావచనప్రవృత్తిచే
మాకుహితంబుఁ దెల్పెదు ప్రమాణవచోవిధిదప్పి, తుచ్ఛమా
స్తోకకృశానలార్తిఁ బడఁద్రోయుదువా నను వృద్ధసంయమిన్.

బుద్ధి—మునీంద్రా! మీవంటి సంయమీశ్వరుల నింటికిఁ దోడ్కొని వచ్చి యూరక పొమ్మనుదుమా?

యతి—ఊరక పోనీక చంపనుగూడఁ జంపుదురా యేమి?

బుద్ధి—అయ్యో! యెంతమాట? మీరు భోజనముచేసియే పోవచ్చును కాని, మహాత్మా!

సీ. ఘనపాయసాన్నభక్ష్యము లుండ దుర్గంధ
యుతమైన నరమాంస మొల్ల నేల?
గమగమ వలచు శాకము లెన్నియో యుండ
కడునీచ మగు నరక్రవ్య మేల ?
నోరూరఁ జేయు మేలూరుఁగాయలు లేవె
పాపంపుమానవపలల మేల?
సారంబులౌ దధిక్షీరంబు లుండంగ
హేయమౌ నరమాంస మేలవలయు?

గీ. వేదవేదాంగపాఠకవిప్రి లేడ ?
నీచనరమాంసభోజననియతి యేడ ?
ప్రాణిహింసలు ధర్మబాహ్యములు కావె?
యతికులోత్తమ! యిట్టి దుర్వ్రితము తగునె ?

యతి—ఓనారీ! నీ యిచ్చకాల కుబ్బి తబ్బిబ్బులగువాఁడను గాను. నీధర్మోపన్యాసములకు సంతసించి నీకు బహూకృతులొసరింప నే నేమియు సిద్ధుఁడనై రాలేదు. నిష్కారణముగా నేల కంఠముఁ జించుకొనియెదవు? నను స్తధర్మంబుల నెఱింగిన బ్రిహ్మవేత్తవలె నటింపుచు, లేనిపెద్దరికము పై వేసికొని, నిర్భయంబుగ శంకింపక నోక్కటీరుగాఁ గంచుగీచినట్లు వాగుచున్నావు! ఈధర్మ సందేహము దీర్చు మని ని న్నెవరునుబొట్టును గాటు కయుఁ బెట్టి పేరంటమునకుఁ బిలువలేదు. స్త్రీవచనంబులందఱు విశ్వసింతు రనియు నేనును నీమాయభాషలకు లోనై నీపై జాలిదలంతు ననియు నమ్మియుంటివేమి ? నీ వీపాటి ధర్మాత్మురాల వని నాకుఁ దెలిసియే తొలుత నన్నాహారము నకుఁ బిలుచుటయందు నీభార్యయనుమతిం గైకొనకుండ నక్కరకురాని స్వతంత్రత గలిగించుకొనవల దని నీమగనితో నెంత చెప్పినను (సిరియాళునివంకకు దిరిగి) నీపంద నీ వేమో మహాధర్మాత్మురాలి వనియుఁ దా నేమో మహాసత్యసంధుం డనియు నాకు నమ్మకముఁ జెప్పి, నామెడలు విరచి న న్నిక్కడి కీడ్చి తెచ్చినాఁడు. ఓరీ! నృపాలా! రాజాన్వయపయోధిబడ

బానలకీలా! నామనంబుఁ దిప్పుటకు నీభార్యను బురికొల్పితి వేమి? ఛీ! దురాత్మా! హరి హర పితామహులు లేకమై వచ్చినను నాపట్టినపట్టు విడుచువాఁడను గాను. బాసచేసిన తెఱంగున మదర్థంబు సిద్ధపరుపుము.

సిరి—మునీంద్ర! మీ కిది బొత్తుగా దగనిపని.

రాగము: శంకరాభరణము. తాళము: రూపకము.

వలదు వలదు మీకు నిట్టి వ్రతము యతివరా!

కలుగు దీన ఘోరకలుషఫలము మౌనివరా

యతి—కలుషహరుల మమ్ము నెట్టి కలుషము జేరు

తెలిసికొనుము మమ్ము బోలు ధీరులు లేరు॥ కలు॥

బుద్ధి—ధీరుల మని సాహసిర్మపు సేయుపు బోజను నె

ఏరిపాపము వారిఁజేరక యూరకచనునె? ॥ధీరు॥

యతి— పుల్లవిరుపుమాటలాడక మూయుము నోరు

గిల్లిజగడమాడు నీతో గెలుతు రెవ్వారు ॥పుల్ల॥

సిరి—చేతులార ఘోరహింసఁ జేసి చటుల పాతకంబునకుఁ బాలు

యతి—ఛీ దురాత్మా! [వడుదు నే నెటుల.

చ. జడమతి! నాదువాంఛిత మసాధ్యమఁటంచుఁ దలంచితేని, ని
ప్పుడ నను లేచిపొమ్మనుట పోలును గా కిటు నావ్రతంబునుం
గడునిరసించి పల్కుటకు, గన్నులఁ దట్టినదే మదంబు, "నీ
కపఁదొలిబాసఁజేసి యెటుఁగిఁ జను"మంచు వంచిపరాదొకో.

సిరి— (బుద్ధిమతిం జూచి).

గీ. ముందు బావియు వెన్కకుఁ బోవ గోయి
యయ్యెగద నెచ్చెలీ నేఁడు నియ్యవస్థ
కటకటా! చిక్కితిమి యడక త్తిలోని
పోకచందాన నీమునిధాటి కిపుడు.

తరల. చలమువీడఁడుగా మునీశుని శాతరోషవచఃకృశా
నలమునం బడి చావనయ్యెడి నాతి? నేఁ డకటా! కృథా
కలితుఁడై మనమాట కీతఁడు గాఁ దటంచు నసాధ్యమా
తలపుఁబూనె న దెట్టు తీర్చుదు ధర్మహీనత మానినీ!

బుద్ధి—నాథా! అధైర్యపడిన నెట్లగు? ఇంకను బలువితంబుల నీము నిం బ్రార్థింతము. కరుణజనింపకుండుట కీమానిహృదయము పాషాణమా?

సిరి—కాకున్న నింతకాఠిన్యముఁ జూపునా!

యతి—ఓసీ! కపటశీలా! నీవు మాటలసందడి కాలంబు గడుపుచుం టివి. ఏల నీ కీ వృథాశ్రమ? నేను నిన్నుం బిలువలే దని చెప్పిన, నీకు నావలన బాధ తప్పునుగదా! నీ వట్లు చేయుము. ఉపాయంబు దెలియుసి వట్టిపందవులాగున్నావు నీవు.

సిరి—దేవా! నా కిట్టియుపాయములు తెలియవుకాని,

మ. మునివంశోత్తమ! సామవాక్యముల మిమ్ముం జేరి యెట్లైనమీ
మనమందుఁ దయఁగల్గులాగు మిము సంప్రార్థింతు మట్లైన, భృ
త్యునిపై జాలిదలంపలేసి, విధి యెట్లో యట్లు కానోపుగా
కనఘాత్మా! వచియింపలే నన్నుతముల్ ప్రాణంబులన్ బాపినన్.

బుద్ధి—దేవా! మీవంటితాపసోత్తములు మాకిట్టి పాపోపదేశంబులఁ జేయవచ్చునా? యెట్టి యిక్కట్టులు మాకుఁ దటస్థించినను మమ్ము మా సత్యవ్రతంబ రక్షింపవలయుగాన మనిందాప్రి!

గీ. ఇనుఁ డపరదిక్కునం దుదయించుఁగాక
అగ్ని కుష్ణత నెడి శైత్య మమరుఁగాక
గ్రహసమూహంబు జలజలరాలుఁగాక
మఱపునకునైన నాడినమాట దాఁట.

యతి— (స్వగతము) బుద్ధిమతీ! నీవంతటిదానవు లాగున్నావు (ప్రకాశముగా) బుద్ధిమతీ! నీసత్యవ్రతదీక్షనుగురించి నీవుపొగడుకొనుటయేనా, నా కేమైన భిక్ష గావించుప్రయత్న మున్నదా?

బుద్ధి—అవశ్యము భిక్షగావించెదము కాని నరమాంసభోజనవ్రతము మానివేయవలయు నని ప్రార్థనము.

యతి— బుద్ధిమతీ! నీ విఁక లక్షజెప్పినను నేను వినను. నా కితర పదార్థములతో నేమి పని? నే నర్థించినది నరమాంసమే. అయ్యదియె మద్వ్రతహితపదార్థంబు.

సిరి—ఇఁక సీతనికడ మనవాక్యములు నిరర్థకములే. సతీమణీ! ఈ తండు పట్టినపట్టు విడుచువాఁడు కాఁడు. ఇప్పు డెయ్యది కర్తవ్యము ?

రాగము- నాటకురంజి. తాళము- రూపకము.

ఇంతిరో మన కేదిదారి-యెటుల తప్పు నీముని బారి
చింతసేయ మనకు నేఁడు-చేటేని యా కలుగనుండె॥ఇంతి॥
కటకటా యీమౌని కింత-కరుణగలుగ దేమి మదిని
కటికతన మూని ప్రాణి-ఘాతచేత కూనె నేఁడు
పటుతరపాతకనికృతికిఁ-బాల్పడి దయ వీడి యెవ్వని
కుటిలత గుర్తుకగోయుచు-కోరి యెవఁడుమృతికొప్పును॥ఇం॥

సీ. ఏదారి బోవుద మెవ్వరిఁ బ్రార్థింత
మేరీతి నీముని బారి దప్పు
నెవ్వని ప్రాణంబు లెవనికి రుచిగావొ
యెవ్వఁ డీయతి కొడ లీ దలంచు
యతిహితార్థము ప్రబలాజ్ఞ నెవ్వనినైనఁ
బట్టిచంపినఁ బాప మెట్టు లడఁగు
నిష్కారణముగఁ బ్రాణిని బట్టి కంఠంబు
చేసేత నెట్టులఁ గోసినైతు

గీ. కటకటా! సంభవించె సంకటము లెన్నొ
సంయమీశ్వరు నిరసింప సత్యనియతి
భంగమగుఁ దత్ప్రదార్థ మొసంగఁ బ్రాణి
హింసఁజేయంగనౌను యింకెట్టులౌను.

యతి—ఏమోయి సిరియాళ! మాంసాహారంబు సిద్ధపఱచెదవా? యేదియో యొకటి స్పష్టముగాఁ జెప్పుము. ఏ మిది మారు వల్కవు? నీమానమె నన్ను బొమ్మనుటయా? అలాగున నే యున్నది. నే నిక బోవుచున్నాను.

బుద్ధి—ఎక్కడికి మీా రేగెదరు?

యతి—నా యిష్టమైనచోటికి. స్వచ్ఛందవిహారు లగు మావంటి మునీశ్వరులకుఁగూడ మీా యాజ్ఞయా?

బుద్ధి—మాయాజ్ఞ మీ కెందులకు ? కాని మీ రేగుటకు గారణము?
యతి—అయినదికదా?
బుద్ధి—ఏమైనది ?
యతి—ఆశాభంగము.
బుద్ధి—ఎవరికి ?
యతి—నాకె.
బుద్ధి—ఎవరివలన ?
యతి—మీవలననే.
బుద్ధి—ఎందువలన ?
యతి—బొంకినందువలన.
బుద్ధి—బొంకిన దెవరు ?
యతి—నీపతియె.
బుద్ధి—మీరు వింటిరా ?
యతి—ఆహా ! నేఁ జూచితి.
బుద్ధి—మాటను జూచితిరా ? ఎట్లు !
యతి—ఎట్లులా ! నీనుగనిమానముద్రివలన నిరుత్తరకైతవంబున నన్ను బొమ్మనుటకాక యామానమున కేమి యర్థము ?
బుద్ధి—దేవా ! ఇదియా మే మబద్ధమాడుట? నరమాంస మెట్లు సంఘటిల్లునా యని విచారించుచుండిరి గాని నానాథుఁ డేనాఁడైన బొంకునా ? మహాత్మా ! మీ రిట్లు వేగిరపడ నెట్లగు? ఒక్క మానవునిబట్టి వధించుట సులభకార్య మని తలంచితిరా ? పాపభయంబు విసర్జింపవలయుఁ, దన్నరపశువు నీ కార్యంబున కొప్పింపవలయుఁ, దదనంతరముగదా కఠినకర్ములమై తన్మాంసము సంగ్రహింపవలయు. ఊరక తీండ్రించిన నెట్లగు? అక్కటా! ఇది ఘోరపాతకం బని మే మిరువుర మొక్కరీతిగా మొరపెట్టినను మా హిత మంగీకరింపక పోయితిరి. ఇఁక నెట్లయినఁ గాని మీ రించుక శాంతింపుఁడు.
యతి—ఔరా ! నారీ ! నీ వింతదనుక మెట్టవేదాంతము లేకరువు పెట్టి కట్టకడకు నా కిచ్చు ప్రత్యుత్తరం బిదియా ? ఏకాగ్ర

చిత్తవృత్తి ననుష్ఠింపుమన్న మన్నియమిత వ్రతంబునకు భం
గం బొనరింపఁ గారణభూతులవై, వీసంబైన దోసంబుకుఁ
దీసిపోక మోసంబుసేయ దురాలోచన మొనరింపుచు, మీ
దంపతులిరువురు నాగోడవయే విచారింపక, నిరుత్తరులైయుండ
నేఁ బోవరాదో? ఆకటిచిచ్చునకు జచ్చు బిచ్చగాని వాకిటఁ
బడవేసి, నీవు నీసుగుణతో నేమేమో గుసగుసలాడుచుండ
నేను నిత్తినవోరు పెట్టికొని, మొఱ్ఱో యని మొత్తుకొనుచు,
నా కేదియుత్తరం బని మిమ్మడుగుట నే త్వరంబడుటగా?
నా కెన్నియో నమ్మకములుచెప్పి యెన్నియో యప్రమాణము
లాచరించి, నన్నిచ్చట కీడ్చితెచ్చిన నీ యీపుగండు బెల్లము
గొట్టిన చట్టుతాయివలె మౌనముద్ర ధరించి, పీడ పోయినదే
చాలు నని, యూరకుండ నింకను నే నిక్కడఁ గూరుచుండి
యేల ములుములలాడుచు నేవలయు? తిరిగి నీవు పిలిచినప్పుడే
వేమియో వెలిగించుచు నని, కొండంతయాసచే నేను నీమాట
లాలించినందులకు, "నరమాంస మూరక లభించునా" యని,
నాపరిశ్రమంబునకుఁ బాము చావకుండను బడితె విఱుగకుండను
పచించి, నన్ను మోసగింపఁబూనినావుగా? (నిరియాఘుఁ జూచి)
ఛీ దుర్మతీ! దారింబడిపోవువాని నట్టుపోనీక, యిచ్చకంబులాడి
నామదికి నచ్చంజెప్పి, యింతదూరమునను న్న నీ యీపాడు
గృహంబునకు నన్నీడ్చికొనివచ్చి, యింత కాలంబు మీ భార్యా
భర్తలిరువురు లోకరిచెవి యెకరు కొఱుకుకొనుచు, వృథాలాపం
బులఁ గాలంబుగడపి, తుదకు నీవు చెప్పుటకు మాటుఁ గాఁ
గపటకిరియాధుర్యయగు నీభార్యకు నన్నేలాగునైన దరిమి
వేయు మని యాజ్ఞయిచ్చితివిరా? కూరిరా! నా కాహార మె
వ్వరియింటను జేకూరకుండ భోజనకాలంబతిక్రమింపఁ జేసితివి
గదరా! (దుఃఖముతో) కటకటా! నాదుర్గతి! దైవమా! తా
టాకులమంటరీతి నాజఠరంబున నాఁకటిచిచ్చు భగ్గుభగ్గు మని
మండుచుండ మాటాడుటకునైన శక్తి లేక అయ్యయో! చూ
చువారు లేక యాదరించువారు లేక దిక్కుమాలిన పక్షినై

నిష్కారణముగా నేఁ డీ కపటరాజాధమునియింటఁ జావవలసి వచ్చెగదా! దుర్మతీ! ఎంతపని జేసితివిరా! ఇచ్చకంబుల నమ్మించి గొంతుగోసితివిగదరా! హా! పరమేశ్వరా! నీవ్రత మీదినమున నీరాజాధముని కారణమునఁ దీరినది. నాబల ముడిగినది. నేను చావసిద్ధముగా నున్నాను.

సిరి—అకటా! నేఁ డెట్టి దుర్దినము!

బుద్ధి—మునీంద్రా! మీవ్రతము భంగమాయ నని చింతింపవలదు. మీ కిఁక నరమాంసభిక్ష సిద్ధము జేసియుంచెదను లెండు.

యతి—ఛీ! మిమ్ము నమ్మరాదు.

బుద్ధి—నాథా! మీరింక విచారించుచున్నా రేమి?

క॥ ఎప్పుడొ కానీ దేహము
తప్పదు ప్రాణంబు వీడ ధరణీశ్వర! నే
నప్పన మొనర్తు నిప్పుడ
యప్పుణ్యాత్మునకు భోజనార్థం బొడలిన్.

యతి—ఏమీ బుద్ధిమతీ! ఏ మున్నావు? నీశరీరమాంసము గోసి యిచ్చెదవా? ఛీ! ఛీ! స్త్రీదేహమాంసము కడునింద్యము. నావ్రతంబున కనుపయోగము.

సిరి—అట్లైన బుద్ధిమతీ! గుణవతీ!

గీ॥ నాశరీరముఁ గోసి యతీశభోజ
నార్థమిచ్చిన ధన్యాత్ముఁ డగుదుఁగాన
చంద్రహాసంబు జేఁబూని సరగఁ నాదు
కంఠమును గోసి మాంసపక్వం బొనర్పు.

బుద్ధి—హా! దైవమా! నా కెంతటి దుష్కాలముఁ దెచ్చితివి. బుద్ధిమతీ! నీ వెంత మందభాగ్యురాలవే.

సిరి—సతీమణీ! యేల సందేహించెదవు?

బుద్ధి—ప్రాణపతీ!

సీ॥ వరియించితిని స్వయంవరమున నేవాని
నవరూపకాంతివైభవము గాంచి

గణియించితిని మనోజ్ఞయశంబు నేజేని
పాణిగ్రహణభాగ్యఫలముచేత
రాణించితిని సతీరత్నాగ్రగణ్యనై
యేవాని ధర్మప్రవృత్తిచేత
సమయించితిని పాపచయముల నేపుణ్య
పావనపాదాబ్జసేవచేత
గీ. అట్టి నవమోహనాకారు ప్రాణనాథు
సారగుణధారుఁ గలుషవిదూరు మిమ్ము
దార నగు నేను వధియింపఘోరపాప
కర్మమొందైన గలదె వినిర్మలాత్మ ?

నాథా! చేసికొనినమగని వధించినకులాంగనకు సద్గతి యెక్క
డిది? అయ్యో! నీచపుఁబని నా కేల కల్పించెదరు?

సిరి—అట్లయిన స్వయముగా నేనే యీమహోత్సవ మాచరించుకొని
యెదను. చంద్రాయుధము నాయొద్దనే యున్నదికదా.

బుద్ధి—అక్కటా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

సిరి—బుద్ధిమతీ! ఎప్పటికైన నీప్రాణికి నిర్యాణంబు కలిగియే యున్నది.
నీ వేల చింతిల్లెదు ? చూడుము,

సీ. వంశంబు నేటితో ధ్వంసంబుగాకుండ
వరసుతుఁ డొకఁ డున్నవాఁడు నీకు
కలికి! కంటికి రెప్పవలె వానిఁ గాపాడి
వైవాహికాదిశుభముల నెఱపి
సర్వసర్వంసహాచక్రంబునకు వాని
శోభిల్లఁ బట్టాభిషిక్తుఁ జేసి
తరుణి! నీకొడుకు కాపురము దిద్దుచునుండఁ
గన్నారఁ జూచు సౌఖ్యంబుఁ గాంచి
గీ. అతివ ! నీ విఁక మవ్వ యోగార్తిఁ బాసి
నందనునిఁ జూచుకొనుచు నానంద మొందు
లేమ! మతిమంతుఁ డిపు డింట లేకపోయె
లేదు సుతుఁ జూచుభాగ్యంబు లేదు నాకు.

కావునఁ బరలోకమునకుఁ బోవు నాపలుకుగాఁ గులశేఖ
రుండగు మతిమంతునితో నిట్లు చెప్పుము. కుమారా! మతిమంతా!
నేఁటికి నీవు తండ్రిలేని బిడ్డవైతివి. అయినను నీతివిశారదుండ
వైననీవు దుఃఖమును వదలివేసి తెలిపిన రాజ్యభారంబు
వహించి చక్కఁగాఁ బాలింపుచుండుము. మఱియు,

మ. ధరపై నిల్చితి నొక్కరుండ విపు డేతద్వంశముల్ నిల్వ సం
కురమై నేఁటికిఁ బుత్రకా! యెటులఁ జేకొందో యశం బింతటం
బరలోకంబున కేగునాపయిని బ్రేమం బెల్ల వర్జించి, య
క్కఱతో దోసెడునీళ్ళు విడు మిఁక నాకై తండ్రి నీకొటచేన్.

బుద్ధిమతీ! ఇఁక నేఁ ద్వరంపడవలయు. ఇదియే నిన్ను నే
నిహంబున జూచుట. మునీంద్రా! నే నిప్పుడు మీకు నధీనుండ
నయ్యెదను. కావున-

చ. దినకరకోటితేజ! త్వదధీనము చేసితినయ్య నాయొడల్
కనికరమొంచి నన్నిపుడు గావగ మీరలే, లేక కింకరుల్
దునిమిన మీరె, మీమదికిఁ దోఁచినయట్టుల నాచరింపవ
చ్చును మునినాథ! మామకవచోవిధి కింత కొఱంత గల్గునే!

యతి—(స్వగతము) ఆహా! ఏమిది! ఈతఁ డింతను జలింపకున్నాఁడు.
తనశరీర మిచ్చెద నని సిద్ధపడినాఁడు. ఇప్పుడు నేను మరి
యొకపన్నాగము పన్నెదను. (ప్రకాశముగా) ఔరా! రాజా!
ఎంత కుచ్చితంపుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చితివిరా! యాచకుం డొక్క
రూక నిమ్మని ప్రార్థింప, నాలాగుననే యని సత్యమూర
నిచ్చు మహాధర్మాత్ముని భంగి, నే నర్థించిన పదార్థమయ్యది
నా కనుపయోగమగునటు లోఁదలంచి, నన్ను మోసగింపఁ
బూనితివిగదరా! ప్రాణంబులఁ బాసిన, నానోటివెంట నస
త్యంబు రానీయ నని, నాకడ నెన్నియో యాకాశపంచాం
గంబు లేకరువుపెట్టి, యమాయకుఁడ నగు నామనసున కెక్కు
న ట్లెన్నియో యసత్యప్రమాణంబు లాచరించి తుదకు నాశా
భంగము గావించితివిగదరా! ఔర! నీసత్యవచస్సుల మేమిరా!
హరిశ్చంద్రునకేందుఁ డన నీవఁ గాఁబోలు ఛీ! ఘోరపాతక

కర్ముండ వగు నీముందర పుణ్యస్వరూపుఁడగు హరిశ్చం ద్రుని పేరు దలంచితి? సత్యవచోధురంధరుం డైన, యమ్మ హానుభావుండు, సద్యశశ్చంద్రికల లోకమెల్ల వ్యాపింపఁ జేసినాఁడు. ఇఁక నీవో, నిరంతర మసత్యభాషణవిశేష మనీ షాంచితుఁడవై యీచతుర్దశభువనములయందును, దుష్కీర్తి యను కటికచీఁకటుల గ్రమ్మఁజేయుచున్నావు. ఓరీ! అసంబద్ధ ప్రలాపీ! అసత్యవచోదుశ్శీలా! ఇంతవరకు మీయింట నను బందెవెట్టి తుదకు "నాశరీర మిదిగో" యని మోసగింపఁ బూనినావురా? నీశరీర మెవ్వరికిఁ గావలయు? "రాజ్యాంతే నరకమ్ ధ్రువ"మ్మను పెద్దల వాక్యము నే నెరుంగనా? ఓరీ! మానుషాధమా!

మ. పలితంబౌ శిరమెల్ల నుద్ధతజరాభారంబుచేతన్ వడం
క,లవం బేనియుఁ గ్రొవ్వు లేక తనువున్ గామోపభోగాప్తిఁ గ
శ్మలమై కాటికిఁ గాళ్ళుసాచిన జరామాంద్యుండవౌ నీయస
త్పలలంబున్ భుజియించినన్ వ్రత మెటుల్ భంగంబు గాకుండురా.

క్రొవ్వు లేక రుచి లేని మాంసశోణిత విదూరమైన నీశరీర మా శిశువునకు ఫలహారముగా నిచ్చుట? చాలు నీభిక్ష నాకక్కర లేదు కాని నన్నీపాటికిఁ బోనిమ్ము. నీవు ప్రాణములనుగూడఁ దీయగలవాడవు. నీవు బ్రహ్మఘాతుకుడవని నీముఖము నాకుఁ జెప్పుచునేయున్నది. నిన్నుజూచిన దురితము, ఘోరపాపము, కలుషము. (పోబోవ)

బుద్ధి——మునీంద్రా! మీ రేల మమ్ము సంకటముల ముంచెదరు? మాప్రార్థన మాలింపుడు.

యతి——ఛీ! యికె నీమాట వినను.

సిరి——దేవా! కోపం బుపసంహరింపుడు.

యతి——దుశ్శీలా! నీవు ఘోరపాతకుడవు.

సిరి——దేవా! మీయభీష్టమేదియో తెలుపక యీలాటి పరుషవాక్యములు మమ్ముగాసివెట్టిన మే మేమందుము?

యతి——రాజా! నాకిఁకఁ జుట్టుమాటలు పనికిరావు. నాకు నీవలె

బూటకంబును మొగమిచ్చకంబులును తెలియవు. కాన నా కోర్కె మాటుగాఁ జెప్పుచున్నాను వినుము.

సిరి—వినుచున్నాను.

యతి—చ. జనవర భిక్షనీయఁగ నిజంబుగ సిద్ధముగల్గెనేని నా
కనువగువానిఁ జెప్పెద బదారవయేటికి మించనట్టి చ
క్కని యొకబ్రహ్మచారుని నగణ్యతరాగమశాస్త్రవేది యు
ద్ధ్యనిఁ దలిదండ్రులున్ గలిగియుండిన బాలుఁడు మాకునర్హుఁడౌ.
ఈరీతి నాకోర్కెఁ గిరం బిచ్చెదవా యందులకుం గడంగుము.
లేదా ననుఁబొమ్మనుము.

సిరి—అక్కటా ! ఇదెక్కడికోర్కె మునీంద్రా !

సీ. చావన్న మాటకే సంతాపపడునట్టి
మానవుండోర్వనే మరణమునకు?
మరణంబునకు నోర్వ నరుఁ డుండు నేచూడ
చదువరియే యెట్లుసంభవించు?
పదియునారేండ్ల లోపల నట్టి షట్ఛాస్త్ర
కుశలుఁడై చావురా గోరునెవడు?
అట్టియుత్తమశీలుడౌ బాలునకు తల్లి
దండ్రులు బ్రతికియే యుండ విధియె?
గీ. తల్లిదండ్రులు తమకన్న తనయువరుని
చంపుమని చేతి కిత్తురే సంయమీంద్ర!
కోరరానట్టి విషమంపు గోరికెలను
శ్రమల ముంపఁ దలతురే జాలిమాలి?

యతి—అవును. నావలన నీకు శ్రమయే కావున నేఁ బోయెదను. నీ వన్నృతమాడినను సరే.

బుద్ధి—మునీంద్రా! కొంచ మోపిక పట్టుడు.

యతి—బుద్ధిమతీ! నేనిక క్షణ మాగను. మీ రెట్లులైన నన్ను శ్రమల బెట్టతలంచుచున్నారుగాని నిశ్చయముగా నాకోర్కె దీర్పవల యునను దృఢభక్తి వెదకిన నావ్రతంబునకు దగిన పదార్థంబు మీకు లభింపకుండునా? దుర్మార్గులరు మీరట్లుచేయరు కాని

సిరి—దేవా! మీ రర్థించిన వ్రతాన్నమునకుఁదగినబాలుఁ డెందు న్నాఁడో తెల్పిన నాకు వాఁడు సాధ్యుఁడైన మీకుఁ దెచ్చియిచ్చెదను. మీ రానతిండు.

యతి—ఏమీ సాధ్యుఁడైన?

సిరి—లే దెట్లులైన.

యతి—యోజించుకొనుము.

సిరి—నా కెందును దోఁచ లేదు.

యతి—ఆబాలుం డొక్కచో నున్నాఁడు. వాఁడు మీకు సాధ్యుఁడే. వానిఁ జంప నిచ్చగింతువా?

సిరి—మీకొఱకై యగ్నినైన నురికెదను. ఎక్కడ?

యతి—బుద్ధిమతీ! చెప్పవలయునా?

బుద్ధి—ఆజ్ఞ.

యతి—వలదు. ఏమి ప్రయోజనము? మీ రసత్యమాడిన నే నేమి సేయుదు?

సిరి—మునీంద్రా! మామాటయం దంత విశ్వాసము లేదా?

యతి—ఈనక్కవినయముల కేమిగాని ప్రమాణ మాచరింపుము.

సిరి—(స్వగతము) దేవి! ఇ దెక్కడి ప్రమాణము! (ప్రకాశముగా) మీయిష్టానుసారము గా నిండు.

యతి—అట్టులయిన నేఁ జెప్పిన ట్లనుము.

సిరి—సిద్ధముగా నున్నాను.

యతి—మీరుచెప్పిన బాలుఁ డెవండైనను నెట్టిప్రేమాస్పదుండైనను శంకింపక వధించి తదామిషంబు మీ కాహారంబుగ నిచ్చెదను. ఇందులకుఁ దప్పిన గురుద్రోహంబునకును, గన్యావిక్రయపాతకంబునకును బాత్రుఁడ నగుదు. సాక్షులు సూర్యచంద్రులే! (అని రాజుచేతఁ జెప్పించుచున్నాఁడు) ఇఁక నేఁ జెప్పవలయునా!

సిరి—ఇం కేమి యనుమానము?

యతి—అటు గాదు. నీ వొక్కరుఁడవు బాస చేసిన నా కేమి నమ్మకము? కనిపెంచుదానవు గాన బుద్ధిమతీ! యోజించుకొనుము. నీవుగని

ప్రమాణ మంతగా లెక్కగొనఁదగినది కాదు. ఏల యన—

మ. నవమాసంబులు మోసి మోసి కని నానాభంగులం గష్టసౌ
ఖ్యవిధానంబుల కోర్చి, రేలుఁబవలుం గాపాడుటందల్లి కు
న్నవిధంబుండదు తండ్రి కాత్మజులపైనన్ బ్రేమ యోజింపుమో
యువతీ! యూరక యందురమ్మ ‘మగవాఁడో వాఁడొ’ యన్ సామెతన్.

బుద్ధి—(స్వగతము) ఈమాటివాక్యము లత్యంతసగర్భితములుగా నున్నవి. ఈతఁడేమి చేయుచున్నాఁడో! ఏమైనఁగాని (ప్రకాశముగా) దేవా! సత్యానుసరణముకదా కులసతికి ముఖ్యధర్మము?

యతి—అట్లైన నీవును ప్రమాణము చేయవలసినదే. పుము.

(వెనుకటిరీతిఁ బ్రమాణము చేయించును)

సిరి—దేవా! ఇంక నెంత సేపటికి వచ్చును. అతఁడెక్కడున్నాఁడు?

యతి—ఎక్కడనో యేల? మీ యింటనే.

బుద్ధి—(స్వగతము) అక్కటా! మా మతిమంతుఁడు కాఁడుకదా!

సిరి—అయ్యో! మాయింట నెవఁడు?

యతి—ఎవఁడా? నీకు మా...

సిరి—బుద్ధి—హా! పరమేశ్వరా! (మూర్ఛిల్లుచున్నారు.)

బుద్ధి—అక్కటా! దైవమా! తుదకు మమ్మింతదుర్గతికిఁ దెచ్చితివి?

సిరి—హా దేవీ!

మ. కలయా? నిక్కువమా? భ్రమించితినె? యజ్ఞానాబ్ధిలో నుంటినా?
యలివేణీమణి! నే సజీవుఁడనె? నిద్రావస్థ నున్నానె? యా
కులపాటొందితినా? భయంపడితి నో? కోనాకు నాకర్ణముల్
గలవా? నేఁ జెవులార వింటిన మునిప్రోక్తోగ్రభాషావళిన్?

యతి—రాజా! నీ కేమి చెప్పుడా యేమి? అట్లయిన మరియొకసారి వినుము. నీకుమారుని మతిమంతునిఁ జంపి నాకు మాంసాహార మిమ్ము. ఇప్పుడైనను నీకు వినంబడినదా?

బుద్ధి—హా! మతిమంతా! నీ కింతటి కష్టకాలము సంభవించెనోయీ! తండ్రీ! నీవు నాకడుపున నేల పుట్టితివి? నీ వెక్కడనైనజన్మించి యుండిన నీకీయస్వాభావికమరణము సంభవించదుగదా. ఇఁక

దుఃఖించిన నేమిప్రయోజనము? ఈమహారాజునకు ధైర్య మేరీతి గలుగు? నాథా! ప్రాకృతు లట్లు మీ రిప్పుడు శోకంబున మునుంగ రాదు.

సిరి—సతీమణీ! వంశపవిత్రుం డైన కొడుకు పాలిటి నిర్ఘాతపాతసదృశ మైనయీమాటవచనంబు విని నే నెట్లు ధైర్యము వహింపఁగలను? అకటకటా! యీముని కింత ఘోరవాంఛ యేల జనియించె? కరుణారహితులగు కిరాతులకు గలుగవలసిన నీచబుద్ధి యిమ్మహాత్మున కేల కలుగవలయును? అయ్యో! యీయతీశ్వరు దూషించిన ఫల మేమి గలదు? ముందు వెనుక లరయక కోరినరీతి నాహార మిచ్చెద నని వాగ్దానము చేసిన నన్ను నేనే దూషించుకొనవలయును. ఛీ! సిరియళా! పుత్రఘాతుకా! బలవంతముగ పుత్రుని చంపివేయ జన్మించిన నిన్ను నీవే నిందించుకొనక పుణ్యమూర్తియగు నీ మౌనియందు నేర మారోపింపఁ జూచుచున్నావు. ఇప్పటి కైన నీహృదయమును బదిల పరచుకొమ్ము.

గీ. మానసము! నీవు మామకీనంతుమీఁది
మోహమున మౌని దూషింప సాహసింతె
ఘోరము న్బ్రాహ్మణాదకమును మందు
బడఁ దలంపక మానుమీ వెనగుబుద్ధి!
ఛీ! నాయదృష్టము.

మ. ఘనుఁడై సప్తసముద్రముద్రితసమగ్రక్ష్మాతలం బంతయున్
దనబాహాయుగళంబుపై నిలిపి వేఁ దప్పించు నాభారమం
చను నాయాసలెల్ల మూలమువఁడోయా నాకులోద్ధారకున్
దనయున్ భూరినయున్ వధించికొనఁ ధాతా! యిటఁ గా వ్రాసితే.

యతి—ఏమిరాజా! గౌరవపూర్వకముగా మావంటి యతిథుల కాహార మీఁదగుఁ గాక! ఈరీతిఁ దిట్టుచు నను కూర్చిన నేమిప్రయోజనము? నీకు నిశ్చయముగా నాకు భిక్షగాఁబింపవలయు ననుదృఢ భక్తియేయున్నచోఁ బుత్రుఁ డైన నేమి మఱి యెవ్వ రైన నేమి కంటఁ దడిపెట్టకుండ వధించి నా యభీష్టము నెరవేర్పుము. లేదా పొమ్మనుము.

ఓరి! మూఢుఁడా!

గీ. ఆదరాయత్తచిత్తుఁడై యతిథి కిచ్చు
మంచినీరైనఁ జాలును మానసమున
"నేలవచ్చెను మనయింటి కిట్టి మొండి"
యనుకొనుచుఁ బెట్టు పాయసంబైన విషమె.

కావున సంతోషపూర్వకముగాఁ బుత్త్రుని వధించి తదవయవంబుల నారితేరిన వంటలవారిచే జక్కఁగాఁ బచింపించి నాకుం గడుపార నోగిర మిమ్ము. నా వాక్యపద్ధతి నీ కిష్టమైనచో నీకుమారుని బిలిపింపుము. లేదా బొంకుము. నేఁ బోయెదను.

సిరి—దేవా! నే నన్నిఁటికి సిద్ధుఁడనై యున్నాను. ఏలయన-

గీ. కొడుకులశిరంబు చేసేతఁ గోయు మనుచు
నా నొసట స్పష్టముగ వ్రాసి నలినభవుఁడు
భూమిపై నన్నుఁ బుట్టించె మునివరేణ్య!
పాతకుఁడు వీఁడు నిజపుత్త్రఘాతుకుండు.

మీరు స్నాన మాచరించి (అని సందేహించి) దేవా! కొంచె ముండుఁడు (బుద్ధిమతిం జూచి) దేవీ! వింటివికదా భగవానుఁడగు నీయతీశ్వరునియభీష్టము. ఇంతకుముందు దాతఁ డానతిచ్చినట్లే తండ్రికన్నఁ గన్నతల్లికే కుమారులపైఁ బ్రేమ యెక్కుడుకదా. మనసత్యవ్రతరక్షణార్థమై మనకుమారు మతిమంతుని నేఁడు వధించి యీ యతికి భిక్ష గావింప నిశ్చయించితి. నీ వాబిడ్డకు తల్లివిగాన నీయనుజ్ఞకై మరల నిన్నడుగవలసివచ్చె. చెప్పు మీ యతీశు స్నాన మాచరించి రమ్మనవచ్చునా?

బుద్ధి—నాథా! మనహృదయంబు లేనాఁడైన భిన్నాభిప్రాయములఁ బూనియుండెనా? మనసత్యవ్రతంబునకై మనమతిమంతు నొక్కనినే కాదు; నీచతరంబైన నాదేహమునుగూడ సంతోష పూర్వకంబుగ నీయతి కిచ్చెదను. అమలంబగు సత్యంబునకై దేహంబులఁ దృణప్రాయములుగా నెంచి మానికి స్వశరీర మాంసం బిచ్చి తను కీర్తి ప్రపంచంబున నిల్పినం జాలదే.

సిరి—బాగు. బుద్ధిమతీ! నీ విం కొక జన్మమున నైనఁ బుత్రవియోగ దుఃఖం బనుభవింపకుందువుగాక!

యతి—(స్వ) బుద్ధిమతీ! నీవ యిల్లాండ్రలోఁ కెల్ల ధన్యతమురాలవు. (ప్రకాశముగా) ఆలాగైన రాజా సర్వము సిద్ధముచేయుము. నే మజ్జనక్రియలఁ దీర్చివచ్చెదను. (పోవుచు) ఆహా! బుద్ధిమతిం బోలిన సాధ్వీమణు లింకెవ రుందురు? యీపుణ్యదంపతులహృదయంబు లింకఁ జలింపవు. పాఠశాలనుండి యింటికి వచ్చుమతిమంతునికి దుర్బోధ లొనరింప మాభృంగిరిటునిఁ బంపిచూచెదను. పిమ్మటి కార్య మెట్లగునోచూచెద. (నిష్క్రమించును.)

సిరి—దేవీ! నీవును బాకశాలకుం బోయి సన్నాహము సేయింపుము.

బుద్ధి—పోవుచున్నాను. కాని మన మతిమంతుని శీఘ్రంబుగ బిలిపింపుఁడు. కాలహరణమైన ముని యూరకుండఁడు.

సిరి—దేవీ! ఆలాగున నే (బుద్ధిమతి నిష్క్రమించును) ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ.

భద్ర—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

సిరి—భద్రా! నేఁటివృత్తాంతమంతయు నీవును విని యే యుందువుగాన

సీ. ఏవానిరుచిరముఖేందుబింబము సూడ
  నిరతంబు నవ్వువెన్నెలలఁ గాయు
నేవానికమనీయమృదుభాషణంబులఁ
  జిప్పిలు నమృతంపుశీకరంబు
లేవానిమహనీయహృదయాబ్జమున జారు
  జ్ఞానంపుఁ బేరెటి కమ్మ తేనె
యేవానినిశ్చలదృఢభక్తి మెప్పించి
  లాలించు నీశుఁ గైలాసవాసు

గీ. అట్టి చిన్నారిపొన్నారి యనుఁగుఁబేఁడు
చదువుచున్నట్టి యాపాఠశాల కేఁగి
చేతులారంగ నీతండ్రి చెలఁగి పిమ్మఁ
జంపఁ దోడ్కొని రమ్మని పంపె ననుమి.

భద్రు—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! మహారాజుగారి కీనాఁడెంత దుఃఖము సంభవించినది! పుత్రునివధించి యాతఁడెట్లు ప్రాణంబుల భరింపఁగలఁడు! హా! దైవమా! మమ్ము రక్షించువా రెవ్వరు? నేఁటికి మీరివంశమున నింత నంకురమైన లేక నశింప నయ్యెఁగదా. అయ్యో! మాభాగ్యము లీపాటివయ్యెనా! (నిష్క్రమించును)

సిరి—అక్కటా! నాకు సర్వాశాపరిపూర్తి యయ్యెఁగదా!

గీ. పుత్రుముండ అనేఁబోవుపున్నె మెల్లఁ
గడిచి విపరీతముగ నాముకనులయెదుటఁ
జేతులారఁగ నేఁ గోలుపోతి సుతుని
దరలెఁ దనయు బుణానుబంధంబు నాకు.

ఇఁక నాహృదయమందు దుఃఖమున కెడమీరాదు. పాకశాలకు యతీశుం డేతెంచినాఁడేమో పోయి చూచెద.

(నిష్క్రమించును) చతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

పంచమాంకము

రంగము: రాజమార్గము.

(పాఠశాలనుండి మతిమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ఏమిచెప్పుదునా మధ్యాహ్నము మీఱినను తండ్రిగారు నన్ను భోజనార్థమై పిలిపించినారు కారు. నేఁడు నన్నతిథులెవరును జిక్కరు కాఁబోలు. అక్కటా! వ్రతభంగము సంభవించు కష్టకాలము ప్రాప్తించెనే దైవమా!

చ. అలరులకంటెఁ గోమలములౌ తలిదండ్రులదేహముల్ క్షుధా
కలనఁ గృశింపఁజేసితివిగా నియమంబున కంతరాయమై
నిలిచి యజస్రభోజనమణీకనకాంబరదానతోషితా
ఖిలధరణీసురుం డెవఁడొ గీడ్వడె నాతఁడె నేఁడు పొట్టకై.

(పిమ్మట భృంగిరిటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సిరియాళకుమారుఁడీమార్గముననే వచ్చుచున్నాఁడు. వాని కడకేగి మాస్వామి యగు పరమేశ్వరుఁడాజ్ఞయిచ్చిన విధంబున వర్తించెదను. (మతిమంతు సమీపించి) అబ్బాయీ! నీ వెవఁడవు?

మతి—నేను రాకుమారుఁడను.

భృంగి—పేరు?

మతి—మతిమంతుం డందురు.

భృం—నీతండ్రి యెవరు?

భద్రి—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! మహారాజుగారి కీనాఁడెంత దుఃఖము సంభవించినది! పుత్త్రివధించి యీతఁ డెట్లు ప్రాణంబుల ధరింపఁగలఁడు! హా! దైవమా! మమ్ము రక్షించువా రెవ్వరు? నేఁటికి మీవంశమున నింత నంకురమైన లేక నశింప నయ్యెఁగదా. అయ్యో! మాభాగ్యము లీపాటివయ్యెనా!
(నిష్క్రమించును)

సిరి—అక్కటా! నాకు సర్వాశాపరిపూర్తి యయ్యెఁగదా!

గీ. పుత్త్రిముండఅ నేఁబోవుపున్నె మెల్లఁ
గడిచి విపరీతముగ నామకనులయెదుటఁ
జేతులారఁగ నేఁ గోలుపోతి సుతుని
దరలెఁ దనయు బునానుబంధంబు నాకు.

ఇఁక నాహృదయమందు దుఃఖమున కెడమీరాదు. పాకశాలకు యతీశుం డేతెంచినాఁడేమో పోయి చూచెద.
(నిష్క్రమించును) చతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

పంచమాంకము

రంగము: రాజమార్గము.

(పాఠశాలనుండి మతిమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ఏమి చెప్పుమా మధ్యాహ్నము మీాటినను తండ్రిగారు నన్ను భోజనార్థమై పిలిపించినారు కారు. నేఁడును నతిథులేరును జిక్కరు కాఁబోలు. అక్కటా! వ్రతభంగము సంభవించు నవ్వాలము ప్రాప్తించెనే దైవమా!

చ. అలరులకంటెఁ గోమలములౌ తలిదండ్రులదేహముల్ క్షుధా
కలనఁ గృశింపఁజేసితివిగా నియమంబున కంతరాయమై
నిలిచి యజస్రభోజనమణీకనకాంబరదానతోషితా
ఖలధరణీసురుం డెవఁడొ గీడ్వడ నాతఁడె నేఁడు పోట్లకై.

(పిమ్మట భృంగిరిటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సిరియాళకుమారుఁడీమార్గమున నే వచ్చుచున్నాఁడు. వాని కడకేగి మాస్వామి యగు పరమేశ్వరుఁడాజ్ఞయిచ్చిన విధంబున వర్తించెదను. (మతిమంతు సమీాపించి)అబ్బాయీా! నీ వెవఁడవు ?

మతి—నేను రాకుమారుఁడను.

భృంగి—పేరు?

మతి—మతిమంతుం డందురు.

భృం—నీతండ్రి యెవరు?

మతి—దిగంతవిశ్రాంతయశోవిశాలుం డగు సిరియాళ నృపాలుండు నాతండ్రిగారు.

భృంగి—(మతిమంతునిం గౌఁగిలించికొని దుఃఖము నభినయించుచు) నాయనా! నీవేనా సిరియాళుని కుమారుండవు?

శా. అహా! యెంతటి ఘోరదుర్గతికిఁ బాల్పైనాఁడవో రాకుమా
రా! హా! మారశరీర ! పాతకవిదూరా ! నిర్మలాచార ! యే
ద్రోహంబెన్నఁ డెఱుంగనట్టి సుకుమారున్ నిన్నుఁ బాధింపఁగా
నూహించెంగద దైవ మెంత కఠినంబో? ఘోరమో? దారకా!

మతి—అయ్యా ! నీ వెవ్వఁడవు ? నాకేమిపత్తు సంభవించినది ? ఒక వేళసంభవించెనే చూఁడు! దానికై నీ వింత తల్లడిల్ల నేటికి?

గీ. పూర్వభవజాతకార్మికఫలమువలన
ప్రాణికింగల్గు సుఖదుఃఖఫలము లిలను
నల్లకాలంబు సుఖమునే యెవఁడు గాంచు
నెప్పు డెయ్యది యో యది తప్పదుగద!

భృంగి—(స్వగతము) అహా! యీనిమనోధైర్య మెంతనవచ్చును? (ప్రకాశము) అబ్బాయీ! నీవు కుఱ్ఱవాఁడవుగాన నీకుఁ గష్టసౌఖ్యములజాడ దెలియకున్నది. అన్నియుం దెలిసిన నే నెట్లు నీకిప్పుడు సంభవించిన యాకీఁడుఁ జూచి చింతిల్లకుందును? రాకుమారా! నిన్నుం జూచిన నాకు దుఃఖ ముప్పొంగుచున్నది.

మతి—అయ్యా ! నీదుఃఖమున కేమి కారణము ? ఓకరుణామయా!

సీ. మా రాష్ట్రజనుల కేమారాటములు సంభ
వింపకుండెనుగదా విప్రవర్య
ధర్మంబు విడిచి మాతండ్రి యాశ్రితకోటి
కేదేని నపకార మెంచఁడుగద
వ్రతమునకయి యుపవాసంబులను సల్పు
తల్లిదండ్రులకు భద్రంబె కాదె
ప్రబలశాత్రవుల నెవ్వరిచేత నేగాని
విపరీతవిధి సంభవింపదుగద

గీ. వసుమతీసుర! నీదీనభావము గని
నేను తమిచేత నడిగితిగాని రావు
కష్టములు ధర్మమార్గానుగాములకును
ధర్మమే జయ మనుట వ్యర్థంపుఁబలుకె?

భృంగి—అయ్యో! నీ వింకను దల్లిదండ్రు లనుచున్నా వేమి? ఎక్కడి తల్లిదండ్రులు?

మతి—హా! ఏమీ! తల్లిదండ్రులు లేరా?

భృంగి—అట్టివారు లేనట్టులే!

మతి—హా! తల్లీ! హా! తండ్రీ! (మూర్ఛిల్లును)

భృంగి—కుమారా! లెమ్ము. నే నంతయుం జెప్పెదను.

మతి—అయ్యో! అటుపైని వినుట యెందుకు?

గీ. అయ్యయో! దిక్కుమాలి యల్లాడు చుంచుఁ
బోయితివె యమ్మ నా స్వర్గమునకుఁ దల్లి!
చిన్నఁవాడను న న్నేమి చేసినావు?
తండ్రి! నీకైన దయ గల్గదా! లవంబు?

భృంగి—రాకుమారా! దుఃఖింపకుము. నీతల్లిదండ్రులు—

మతి—(ఆతురతతో) అయ్యో! తల్లిదండ్రు లేమైరి?

భృంగి—(విసుకుతో) ఏమైరా? చచ్చిరి.

మతి—అక్కటా! జననీ! జనకా! నన్ను వదలిపోయితిరా? అయ్యో! బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇఁక నన్ను వదలి వేయుఁడు.

గీ. తల్లిదండ్రులు తమకన్నతనయు వదలి
నరగఁ గైలాసమునకు నేఁ డరిగిరి గన
నచటనైనను వారల నాదరింపఁ
బయనమై వారిఁ గలయుట పాడి నాకు.

భృంగి—కుమారా! వారు కైలాసమునకుఁ బోఁదగినవారు కారు.

మతి—మరి యిం కెక్కడికి?

భృంగి—నరకలోకమునకు.

మతి—ఇప్పుడు వారు నరకమునకే పోయిరా?

భృంగి— ఇంకను బోలేదు.

మతి—మరి యిప్పు డెక్కడ నున్నారు?

భృంగి—మీయింటనే.

మతి—ప్రాణములతో నున్నారా?

భృంగి—ఆహా! నీప్రాణములకొఱకై వారు సజీవులై యున్నారు.

మతి—నిజమేనా?

భృంగి—సూర్యుఁ డుదయగిరి నుదయించు టబద్ధమా?

మతి—అయ్యో! నాకుఁ బ్రియ మొఱంగించిరి.

గీ. తల్లిదండ్రులమరణవార్తలకుఁ బెల్లు
తల్లడంపడునాదుచిత్తమున కిట్లొ
మరల నెమ్మనిఁ గూర్చితి మండుచున్న
కొంపపైఁ గుంభవర్షంబు గురిసినట్లు.

కాని అయ్యో! పుణ్యపురుషులైన నాతల్లిదండ్రులు నరకమున కేల పోవలయు?

భృంగి—పుత్రఘాతుకులకు నరకద్వారములుగాక స్వర్గద్వారములు తెఱవఁబడునా!

మతి—పుత్రుఁ డెవఁడు?

భృంగి—నీవు కావు?

మతి— నన్నేమి ఘాతచేసిరి?

భృంగి—ఇఁకను జేయలేదు. చేయనున్నారు. చేసెదరు.

మతి—ఎప్పుడు?

భృంగి—ఇప్పుడు.

మతి—ఎందులకు?

భృంగి—ఎందులకా? నాయనా! నీ కీ ఘోరవార్త యెట్లు వినిపింతునోయీ?

ఉ. హాలహలప్రమత్తుఁడు, దిగంబరుఁ, డుగ్రగణుండు, పాపి, ద
య్యాలకు తోఁడొకండు నిలయంబునకుం జనుదేర, నేఁడు శ్రీ
యాళుఁడు, పాపకర్ముఁడు సుతాంతకుఁ డక్కట! నిన్నుఁ జంపి
యాకాళకుమాంసభోజనము గూర్పఁదలంచె నిదెట్టిధర్మమో?

గీ. అయ్యయో! వాఁడు నీపాలి యముఁడుగాని
తండ్రిగాఁడుర నీకు నోతనయవర్య!
కన్నబిడ్డలఁ జేసేతఁ గంఠములను
నరకువాఁ డెట్టితండ్రియో యరయు మయ్య!

కుమారా! నీమేలుగోరి నీ కిష్పుడు హిత ముపదేశింపవచ్చి
తి. కావున కాయనా! "జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి" యనువాక్య
ము ననుసరించి యెక్కడికైనను పలాయితుఁడవై ప్రాణములఁ
దక్కించుకొమ్ము. నీవా ముక్కుపచ్చలారని కుఱ్ఱవాఁడవు.
ఒంటరిగాఁ బోవ నీకు భయమైన నావెంట రమ్ము. మాయిం
టికిం గొనిపోయి నిన్నుఁ జక్కఁగాఁ బోషించుకొందును. నా
కును బుత్రసంతానము లేదు గాన నొరులకై యి ట్లాసపడు
చుంటిని.

మతి—ఇదియా నాకు సంభవించిన దుఃఖము? భీరువైన యోవృక
బ్రాహ్మణుఁడా! మీకుఁ బ్రాణములపై నెంతటియాస? ఇంత
దనుక ధర్మాత్ముఁడయిన నాతండ్రిగారిని నిందించుచున్నను
జరాభారంబున మఱిపోయిన నీమాటల నే నంతగాఁ బాటిం
పనుగాని యేశివభక్తుఁడో నాశరీర మపేక్షించెనఁట, నా
తండ్రి యిచ్చుటకు సమ్మతించెనఁట, నే నిందులకు నన్యథా
తలంతునా? సిరిరా మోకాలడ్డుమూర్ఖుఁ డెందయినఁ గలఁడా?

గీ. అన్యులకునై తనూధనవ్యయము సేయ
వంత యేటికి జననైకఫల మదియెగ
ధర 'పరోపకారార్థ మిదం శరీర?
మనెడి పెద్దలనీతివాక్యములు వినవె?

భృంగి—ఓరి వెఱ్ఱి కుఱ్ఱా! హితంబుఁ దెల్పినను దెలిసికో లేకున్నాఁ
డవు. నీ కిది యేమి మూర్ఖత్వము? కుమారా! నిష్కారణముగా
మృత్యుముఖగుహాంతరమునఁ బ్రవేశింపఁ బోవుచున్నావే!
నాయనా! నామాట వినుము. నీవు బ్రతికెదవు.

మతి—అయ్యా! మీ రిఁక నీపాటికి నూరకుండుఁడు. మీనుమాత్ర
ము శాశ్వతముగా జీవించియుందురుగాని నాకు సెలవిండు.

రాగము: బేహాగ్ - తాళము: రూపకము.

భృంగి—వలదు నీ కీ తులువతనము వచ్చిరాని-చదువు లేల॥ వలదు॥
మతి—నాకు లేని యిట్టిచింత నీకు నేల విగతశాంత॥ నాకు॥
భృంగి—కూర్మితోడ కూకలిడిన దుర్మతీ! యాలింపవేరా?॥ వలదు॥
మతి—ధర్మమార్గము తప్పి పాపపుకర్మబోధ సేయఁ బాడియె॥ నాకు॥
భృంగి—బాగుపడెదు మాట వినరా పట్టు లేరా॥
మతి—బాగది యేదో యెంచవయ్యా బ్రాహ్మణోత్తమా!
భృంగి—బ్రతికియుండి సుఖము లందఁ బాడిర నీకు
మతి—వెతల కునికియైన పాడుబ్రతుకు రిత్తగా॥
భృంగి—ఏ-రా-రా రమ్మా॥
మతి—నే-రా-నూ-పొమ్మా॥
భృంగి—ఘోరమురా॥
మతి—సారమయా॥ నాకు॥ (నిష్క్రమించును.)

భృంగి—ఆహా! మాదుర్బోధనలు వీనికడకుఁ బనికివచ్చునా? భళీ! ధీరోదాత్తుం డన నిట్లుండవలదా? వీనిమానసం బెవ్వరు చలింపఁజేయుదురు? ఇంక నాప్రయత్నము వ్యర్థమేకదా! వ్యర్థముకా కేమున్నది?

శా. క్రూరాగ్రేసరు లల్పవర్తను లధర్మ్యుల్ గుంపుగాఁ జేరి స
ద్ధీరోదాత్తుల మోసగింపఁగఁ గువృత్తిం బన్ను పన్నాగముల్
తీరు న్వారలముందు నిష్ఫలములై దీపంబులన్ గ్రమ్మఁగాఁ
జేరంబారెడు దోమ లెన్నిగతులన్ జీవంబులం బాయవో.

ఈవృత్తాంత మాపరమేశ్వరుని కెఱింగింతు. పిమ్మట నాతం డెట్లు కార్యము సాధించునో చూచెద. (నిష్క్రమించును.)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

—— షష్ఠాంకము ——

(సిరియాళుండును, బుద్ధిమతియు, యతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

యతి—ఏమి రాజా! నీకుమారుఁ డింకను రాఁడుగా? ఇఁక మేము కాలాతిక్రమణమున కోర్వము.

సిరి—దేవా! ఇంకేమియు నాలస్యములేదు.

గీ. ముద్దుగారెడు నాపుత్త్రిమోముఁ జూచు
వున్న మీనాఁటితో సరిపోవునయ్య
తేపు నీపాటి కమరపురీవిహార
లోలుఁడై యుండఁడే సిరియాళుకొడుకు?

యతి—మా కిప్పటికే భోజనకాల మతిక్రమించినది.

బుద్ధి—దేవా! శాంతింపుఁడు.

భద్రు—(ప్రవేశించి) దేవా! యువరాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

సిరి—హా! నా దౌర్భాగ్యము.

గీ. పాపకర్మంపుమృత్యువుబారిఁ బడఁగ
వచ్చుచున్నాఁడు నావంశవర్ధనుండు
భయదశాత్రవవాహినీభరితయుద్ధ
భూమి కేతెంచువీరుని పోలుపుతోడ.

అక్కటా! పాపంబునకు వెఱచి నే నెంతదుఃఖ మాపు కొన్నను నింక నిప్పు డెట్లు ధైర్యము చిక్కఁబట్టఁగలను?

(మతిమంతుఁడు ప్రవేశింపుచుండఁ దలిదండ్రు లెదురుగా జని కౌఁగిలించికొని)

సిరి—హా! కుమారా!
బుద్ధి—హా తండ్రీ } (మూర్ఛిల్లుదురు.)

మతి—అక్కటా! మీరు నన్నుఁ జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నారు. మార్గమధ్యంబున బ్రాహ్మణుఁడు నాకుఁ దెల్పిన యుదంతంబు నిక్కువమై యుండనోపు. ఇం దెవ్వఁడో యొక మహాముని గాన్పించుచున్నాఁడు. ఈతఁడే కాఁబోలు నాశరీరమాంస మపేక్షింపవచ్చిన యతీశుఁడు. వీరి నడిగి విషయమును దెలిసికొనియెదఁగాక.

గీ. తాపసోత్తమ! నాతల్లిదండ్రు లేల
భూమిపై వ్రాలి రీరితిఁ బొగులు చిపుడు
కొడుకు నగు నన్నుఁ జూచి పీ రడల నేల
కష్టములు నేఁడు మా కేమి గల్గెనయ్య?

యతి—(దుఃఖ మభినయింపుచు) రాకుమారా! నేఁడు నీకు నిజముగాఁ గష్టకాలమే ప్రాప్తించినది. నాయనా! జరిగినవృత్తాంత మంతయు నెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

మతి— వినుచున్నాను.

యతి—మీపట్టణంబం దున్న యొక దేవాలయంబున జపంబు సల్పుచున్న నన్నుఁ జూచి నీతండ్రి తా నేదియో వ్రత మాచరించుచుండెననియుఁ దద్వ్రతంబునకు భోక్తృరూపముగా రావలసినదనియు నన్ను బలువిధంబులఁ బ్రార్థించె.

మతి—తరువాత.

యతి—అతనిదీనభావముఁ గాంచి నే నందులకు సమ్మతించితిగాని నాకును నొకయపూర్వమైన శైవవ్రతనియతికలిమి దానికై నిన్నుపహారముగా సమర్పింపవలయు నని కోరితి.

మతి—దేవతాహారనిమిత్తమై స్వశరీరమైనఁ గోసి యీవలసినదే. తరువాత.

యతి—ఆహా! వీడు నిర్గుణుం డగు సాక్షాత్పరమాత్మను బోలుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) ఈక్రూరకర్ము లందులకు సమ్మతించికన్న కుమారుని నీకంఠచ్ఛేదనము గావింప సిద్ధులైయున్నారు.

మతి—మునీంద్రా! అర్థిజనులయభీష్టంబులు నెఱవేర్చుట దాత ధర్మముకదా!

యతి—(దుఃఖముతో) అయ్యో! బాలకా! నీవు వృద్ధిఁజెంది రాజ్య భోగంబు లనుభవింపవలసినవాఁడవే. అట్టి నిన్నుఁ జంపనెంచిన నీతండ్రి యెంతకఠినకర్ముఁడో యోజింపుము.

వత్సా!

శా. మొక్కల్ బాదున నాఁటి నీరిడుచు తేపున్ మాపుఁబోషించి స
మ్యక్కాలంబునఁబండ్లుపండు చుపయోగార్హంబుగానుండఁగాఁ
జెక్కంజూచునె గండ్రగొడ్డటను నాచెట్టున్ వనాధ్యక్షుఁ డి
ప్పకిన్ బిడ్డలఁ జంపసిద్ధపడు నిప్పాపాత్ములన్ బోలుచున్.

మతి—దేవా! నిష్కారణముగాఁ బుణ్యస్వరూపు లగు తల్లిదండ్రుల నేల దూషించెదరు? వాగ్దానమును వీరు చెల్లింపవలయును గదా! నాతండ్రి సత్యవ్రతమును గాపాడుటకుఁ గొడుకు నగు నేను మరణంబున కొప్పుకొనుచున్నాఁడఁగదా!

యతి—ఓరి వెఱ్ఱికుఱ్ఱా! నీ కిది యేమి పిచ్చి? నీవు లోకవృత్తులను బాగుగా గుర్తెఱుంగకున్నావు. ఓరి మూఢుఁడా!

గీ॥ కఠిను లగు వీరు నిన్ నరుకంగవచ్చు
వ్రతనియతిఁ జేసి కుడువంగవచ్చు మాకు
చంపఁబడువాఁడ వీ వెట్లు సమ్మతింతు
వకట! బలవంతమగు చావునకుఁ గుమార?

మతి—మునీంద్ర! ఇందు నసందర్భవిషయ మే మున్నది? చూడుఁడు.

గీ. అనృతభాషణదురితభయంబువలన
బాలు నన్ జంపి వీ రీయవచ్చు మీకు,
నైహికంబగు నీచసౌఖ్యంబు వదల
సమ్మతింపఁగవచ్చు నీచావు నాకు,

నిందుమహాళికి నుపహార మిచ్చుకొఱకు
భద్రముగ భుక్తిసేయంగవచ్చు మీకు.

యతి—(స్వగతము) ఈబాలుఁడు తలిదండ్రుల మించినాఁడు. ఇఁక నాయాటలు వీనికడ సాగిరావు.

మతి—(తలిదండ్రుల సమీపించి) అమ్మా! నాయనా! మీకు దుఃఖము శాంతించును. నాపలుకు లాకర్ణింపుఁడు.

బుద్ధి—(కుమారుఁ గౌఁగిలించుకొని)

సీ. హా! రాజవంశపయోరాశి హిమధామ!
హా! లోకమోహనాత్యంతరూప!

సిరి—హా! మదాజ్ఞాపాలనాచారసువిలాస!
హా! నిరంకుశమనీషానిధాన!

బుద్ధి—హా! సర్వపారవిద్యామరందమిళింద!
హా! నిరంతరసమారాధితభవ!

సిరి—హా! పరాజితసకలాంతరింద్రియజాల!
హా! వీరశైవవ్రతావనాఢ్య!

బుద్ధి—గీ. హా! వినిశ్చలనిష్కల్మషాత్మశీల
హా! మదవ్యయకల్పవృక్షాలవాల!
హా! సుధీజననుతసద్గుణా! సుపుత్ర!
హా! కుమారక! హా! తనయా! నయాఢ్య!

మతి—అమ్మా! నాయనా! నేఁ డిది యేమి విపరీతము?

బుద్ధి—నాయనా! నేఁడు విపరీతములే సంభవించినవి.

సిరి—(కుమారుఁ గౌఁగిలించుకొని)

శా. అన్నా! నివ్వథయించి యీయతికి మాంసాహార మీనెంచి నే
నున్నా నిందులకీ వొడంబడెదొ లేదో సందియం బందెదఁ
నిన్నుం గన్న స్వతంత్రబుద్ధిఁ దనయా! నీయొప్పికో ల్లేక యీ
సన్నాహం బొనరించు వీని నిపు డేచందాన శిక్షించెదో?

మతి—తండ్రీ! మీ కిది యేమి వెఱ్ఱి? కడుపారఁ గని నా కిసుమంతకష్టము నేఁ ప్రాప్తమయిన దుఃఖించుచు సౌఖ్యం బొందవిన సంతసిం

చుచు గంటవత్తిడికొని నన్నింతదనుకఁ బెంచి పెద్దఁజేసిన తల్లిదండ్రులు మీరు నన్నేమిజేసినఁజేయరాదు? అయ్యో! జనకా! జగదాధారుం డగు పరమేశ్వరున కాహారముగా వినియోగింపక యీతుచ్ఛశరీరము నిల్చుకొందునా? పాపభూయిష్ఠం బగు నాదేహం బిట్లుప్రియత్నముగాఁ బరమశివున కుపహారముగా సమకూర్చునంతటి మహాభాగ్యము నాకు లభించుట నాపూర్వభవసంచితసుకృతఫలంబునఁగాక మఱియొందువలన నగునా? నే నిం దులకు సమ్మతింతునో లేదో యని మీరు సంశయించుట నన్ను మీ రంత దూషించినట్లు.

మఱియు——

శా. గాలిం బెట్టిన దీపసంస్థితిగతిన్ గాదంబినీనిర్గతిన్
నేలన్ రాల్పడగండ్లరూపము క్రియన్, నిర్వారికాసార మీ
నాళిప్రాణములట్లు, క్రొమ్మెఱుఁగునన్ వ్యాలోలలీలాకృతిన్
రాలుం దేహము లెప్పుడో, నిలుకడ ల్ప్రాపించునే ప్రాణికిన్?
ఇట్టి శరీరంబులపై నిం కేటి యాస?

బుద్ధి——హా! తనయా! నీ కీవైరాగ్య మెప్పుడు కుదిరెనోయీ? తండ్రీ! నీయట్టి కలానిధినిఁ గోలుపోయినవెనుక నీదౌర్భాగ్యురాలికిఁక జీవనము గాఢాంధకారమువంటిదే కదా. నాయనా! దైవ మెంత శీఘ్రముగా మాకు నీఋణానుబంధము తీర్చెనోయీ? అక్కటా! ఆసలన్ని నీపయి నెలకొల్పి కడుగారాబమునఁ బెంచినందులకుఁ దల్లిదండ్రుల మగు మే మిన్ని నీళ్ళుచుక్కలకు నోచుకొనకపోయినను నిన్నుఁ జేతులార ఘాతసేయవలసి వచ్చెనే యని దుఃఖించెదఁగాని తనయా! యతి కాహార మీయవలసివచ్చెనే యని కాదు. కటకటా! మే మెట్టి పుత్రఘాతకుల మైతిమోయీ?

మతి——అమ్మా! జ్ఞానహీనులగు నావంటివారికిఁ బదిమందికి బుద్ధిసెప్పఁ దగిన నీవే యిట్లు దుఃఖించుచున్నావేమి? తల్లీ!

చ. మనమునఁ దాల్మిఁ బోవిడిచి మాటికి నశ్రుజలంపుఁ గాలువ
ల్గురుగవనుండి జారఁ గొడుకా! యని యేడ్చెదవేల తల్లిరో!

తనువులె శాశ్వతంబులె? ముదంబులు నిల్చునె యెల్లకాల మో
జనని! తిరంబులే భువిని సంపదలున్ గొఱగాని బంధముల్?

సిరి—మతిమంతా! నీ వెంతదెల్పినను నాకు దుఃఖ మాగదుగదా! చూడు.

గీ. కులము రక్షించు సుతుని నిన్ గోలుపోయి
పాతకుఁడ నేను భూమిపై బ్రతుకఁగలనె?
కటకటా! సుతునిపాలిటి కాలమృత్యు
వైన వీనికి మృత్యు వేదైనఁ గలదె?

యతి—రాజా! నీ వేల దుఃఖించెదవు గాని నే బోయెదను లే. ఇంత దుఃఖకరమైన కార్యము నీవు మాత్రము యెట్లు చేయఁగలవు?

మతి—దేవా! నేను సిద్ధముగానే యున్నానుగదా! మీరు భోజనము చేసియే పోవచ్చును.

యతి—మతిమంతా! నీ విఁక నెన్ని చెప్పినను నేను వినను. "ఏఁ డేల వచ్చెరా" యని పైకి వినఁబడున ట్లనకపోయినను మనసున నూరక నన్ను దూషించుచు నీమీఁది మోహము బాయఁజాలక యేడ్చుచున్న యిప్పాత్రులయింట భోజనము చేయ నాకర్మ మేమి కాలినది? సంతోషముతో నా కాహార మెవ్వరు సమకూర్తురో వారియింటికే పోయెదఁగాక.

మతి—అయ్యా! మీరు తీపరపడవలదు. కరుణామతిచేఁ గొంచె మాలోచింపుఁడు.

గీ. ఆయువులు లేక చచ్చిరి ప్రాణితతికె
పెల్లు దుఃఖింతు రిలఁ బ్రేమపీడలేక
కొమరుకుత్తుకఁ జేసేతఁ గోయువారి
గర్భశోక మెన్నాళ్ళకుఁ గడచునయ్య?

యతి—అట్లయిన నే నిక్కడఁ గూరుచుండెద. ఇఁక నొక్క యరగడియ లో నీతండ్రి నీకంఠము ఛేదింపవలయును. లేకున్న నేనోర్వను.

మతి—తండ్రీ! మీ రిట్లు చింతిల్లుచుండిన నిమ్మహాత్ముఁ డూరకుండఁడు. సకలధర్మవేత్తలగు మీకు నే నేమి విన్నవింపఁగలను? చూడుఁడు.

సీ. జన్మజరామృత్యుశార్దూలభయదంబు
దారాదిసుతధనక్రూరసర్ప
మతులసంతాపసంగతతమోభరితంబు
కఫవాతరోగదుష్కంటకంబు
కామాదివిషయవ్యాఘ్రవ్రాతబహుళంబు
ఘనదురాశావిహంగమయుతంబు
ఘోరపాపక్రూరచోరసంతానంబు
బహుళవిపత్కర్కశోపలపరీత

గీ. మట్టిసంసారకాంతారమందు జనులు
దారిగానక సత్కర్మదూరులగుచు
మరలఁ బుట్టుచుఁ బెరుగుచు మ్రగ్గుచుంద్రు
రకట! యీసుఖమొక సుఖం బగునె తండ్రి!

జనకా! అట్టి సారహీనసంసారదుఃఖంబు నాకు సంభవింపక మును పే పావనతమంబై, శాశ్వతసౌఖ్యాలవాలమై, నిత్యమంగళప్రదంబై, యే మహనీయనిధానముగలదో యట్టి పరమపదంబును నేఁ జేరబోవుచున్నాను. మీ రిందులకు సంతసించుటకు మారుగా దుఃఖించుచున్నా రేమి? నీచ మగు నైహికసౌఖ్యమే నిత్యం బని నమ్మి యెల్లకాలము మీకు మీరుండు బ్రతుకు నని పేరాసచే నున్నారా యేమి? జననీ! జనకా! అట్టియాసల వదలి వేయుఁడు.

సారంగరాగము - ఏకతాళము.

మతి— ఊఱకుమా యిఁక నైన అమ్మా ॥ఊఱ॥
దైవికములకుఁ జేయునదేమో తలఁపఁగదే మదిని అమ్మా॥ త॥
నావిధియీగతి వ్రాసిన చో నీవలనను నేమగునులమ్మా నీవల॥ ఊ॥

బుద్ధి—ఏవిధి నేఁ బ్రతుకుదురా తండ్రీ! ఏవిధి॥
వేవిధముల నీవే జగ మని నే భావించితిగదరా అయ్యో ॥భా॥
ఈవిపరీతపుఁజావు నీకే మని యీవిధి వ్రాసెరా తండ్రీ!
॥యీవి॥ ఏవిధి॥

సిరి—మతిమంతా గుణవంతా॥హామతి॥

క్షితితలమున నెచ్చోటలేని యీచేటునిరనీకు ఈ॥చేటు॥

కుతుకమునంతయుఁ గూలదోసెనే కొడుకాయీమాని॥హా నా॥

కొడు॥ మతి॥

మతి—మానిని నేమనకయ్యా ॥అయ్యా॥ మా॥

పూనికమనలనుపుణ్యులఁజేయఁగఁబూనినవాఁడితఁడు॥అయ్యా॥

॥పూని॥ మానితుఁడీయనఘునిచే నేఁడు మన నియమముగడ

తేలు॥ అయ్యా॥ మనమాని॥

యతి—ఔరా యీపసికూన ఔ॥ రా॥

ధీరశాంతుఁడీ ధీనిధిపలుకుల సూరుసుధారసము ॥ఆహా॥ ఊరు॥

ఘోరముజేయఁగ బాలుపడితినే కుటిలుఁడ నిర్దయుఁడ॥ నే॥

॥కుటి॥ ఔరా॥

సిరి—దిక్కెవరు నా కిఁకను॥ కొడుకా॥ దిక్కె॥

మక్కువసుతు నీ మరణమునకు నామానసమెట్లోర్చు హా నా

॥మాన॥

చెక్కునసీ మెడఁదఱుగఁగ నాచే యెట్లాడునురా కొడుకా॥ చే॥ది॥

మతి—జాగొనరింపకుమయ్యా॥ అయ్యా॥

శ్రీగళు హరుని చిన్మయమూర్తిని చిత్తంబున నిలిపి॥అయ్యా॥

॥చిత్త॥

రాగబంధముగోసి శిరాసిని రాల పుమా నామెడను॥అయ్యా॥

రాలు॥ జాగు॥

యతి—ఓరీపాపిష్ఠా! నీవు నీసుతుని జంపివేయుసంతలో నే నాఁకటిబా

ధచేఁ జచ్చులాగునున్నదే? నీ వందుల కే జాగుచేయుచున్నావు.

దగ్గర నున్నారు గనుక నీకుమారుని కై మీ రూరక నేడ్చెదరు

గాని నీయింట దిక్కుమాలినపక్షినై యున్న నన్నుఁజూచి యెవ్వ

రేడ్చెదరు? మతిమంతా! నాకు నీతల్లిదండ్రులదుఃఖముతోఁ

బనిలేదు. నా కేదియో చెప్పి నన్ను బంపివేయరాదా? నీవు

కూడ నీచావునకు సందేహముగానొప్పికొనుచున్నట్లున్నాఁడవు.

మతి—దేవా! నా కిం కెక్కడ సందేహము?

గీ. పాపసంసారదుఃఖంబు బాపునట్టి
స్వచ్ఛమరణంబునకును సంశయము లేల?
పాలుపైత్యం బటంచు నాభీలకాల
కూటమును దావ నెవ్వాఁడు గోరునయ్య?
ఇదిగో నాతల్లిదండ్రులఁ ద్వరపెట్టి మీకు నాశరీరమాంస మిప్పించెదను.

యతి—అది నీచేతగాదు.

మతి—అది యేమి?

యతి—నీతల్లిదండ్రులు నిన్నుఁ జేతులార వధింప లేకపోవుటవలన.

బుద్ధి—ఆర్యా! మే మిందులకు సిద్ధులమైయున్నారము. (పతితో) నాథా! మతిమంతుని కై మన మింక జింతింపఁదగదు. మన మిఁకఁ బుత్ర మోహము దీసివేసికొనవలయును.

సిరి—దేవీ! నీ వాక్యములు యథార్థములే కాని చేతులార నిట్టి సుకుమారు నెట్లు ఘాతసేయుదు? (కుమారుఁ గౌఁగిలించుకొని హా! కుమారా! హా! వీరశైవ! హా! లోకమోహనసౌందర్య! హా! సుగుణరాశీ! హా! మదన్వయకల్పవృక్షాంకురా! నీ కెంతటి విపత్తు సంభవించెనురా?

మతి—అయ్యో! తండ్రీ! మీ కింకను ధైర్యము గలుగదే.

సీ. మితిమీఱి నాకయి వెతలొందనేల మీ
రించుకేనియు గణియింపవలదె?
పాపకూపంబునఁ బడఁదోయు నీమోహ
పాశంబులను గట్టువడుట మేలె?
ఇలజన్మమొందిన నేప్రాణియైనను
జిరకాల మిలనుండఁ జెల్లునయ్య?
ఎచట జన్మించిన దచట కేగుట దేహ
ధారికి నైజవర్తనము గాదె?
గీ. తేపుగాకున్న మరి మాపు మృత్యు వెట్లొ
సంభవించుట ప్రాణికి సహజముగద

స్థిరత లేనట్టి యీనీచజీవి కిట్లు
తగునె దుఃఖింప నాతల్లి దండ్రులార?

సిరి—నాయనా! నేను దుఃఖమును విడిచిపెట్టినాఁడను గాని నీయట్టి పరమభాగవతోత్తముని నిరపరాధిని వంశైకవిస్తారుని గుమారుని వధించిన యీదుర్మార్గునికి జన్మజన్మంబులకు ఘోరనారకగతిగాక సద్గతి యెట్లు గలుగునోయీ? తండ్రీ!

మతి—తండ్రీ! మీరు కడు దప్పుఁదలంచుచున్నారు. చంపునదెవ్వఁడు? నీవుకావు. నీ వీకార్యమునకుఁ బరమేశ్వరునిచే నిమిత్తమాత్రిముగా నియోగింపఁబడితివిగాని, తండ్రీ! సృష్టిస్థితిలయహేతుభూతుండైన యాపరమపురుషునియాజ్ఞలేని దెక్కడ నెట్టికార్యమును జరుగనేరదని నీ వెఱుంగవే. జనకా! అదియుంగాక నన్నుఁ జంపుటవలనిపాప మెవ్వరికిఁ జుట్టుకొనవలయు? సర్వప్రాణులోకరూప మనియు జంతుసంతానంబుల హృదయాంతరంబున వెలుఁగొందు నాత్మయొక్కటియే యనియుఁ దలఁపక భూతదయాళుత్వము విసర్జించి, నీవు నేనని యెడి భేద మెవ్వాఁడు పాటించెనో యట్టి యీ యతీశ్వరునకు శిశుహత్యాపాతక మబ్బుఁగాక. నిరంతరధర్మాచారప్రవర్తనపరాయణులకు మీ కెట్టు లీపాపము చుట్టుకొనఁగలదు? నియమితశైవవ్రతంబు గాపాడికొనుచు సత్యవాక్యపరిపాలనశీలురై ప్రసిద్ధినొందుటచేత మీకును, గరుణాసముద్రుఁ డగు రుద్రునకుపహారముగా శరీరమును గోసియిచ్చినందులకు నాకును నిష్కంటకంబై, నిష్కల్మషమై, నిరామయమై, నిర్వ్యాజమై, నిర్బాధకమై, సజ్జనసంతానభరితంబై, యొప్పు నా కైలాసవాససౌఖ్యమే నిశ్చయము. ఇట్టిహింసకుఁ గారణభూతుండైన యీయతీశ్వరున కిఁక నడుగవలసిన దేమున్నది? గానిఅపారతపోధనప్రభావుం డగు నిమ్మహానుభావుఁడు కరుణారహితుఁడై నాచావుకోరుట కేదియో యొకమహాకారణ ముండకపోదు. ఈ తాపసోత్తముఁడు మనము ధర్మాచారహితులమై ప్రవర్తింపుచుంటిమో లేదో కనుఁగొన నేతెంచిన నవరశివావతారుం

డైనఁ గావలయు; లేదా మాంసాహారప్రియత్వమున నేతెంచిన కుహానాకిరాతుఁడైనఁగావలయు. ఈతఁ డెవ్వండైన నేమి? మాటయిచ్చినభంగి నాశరీరమాంస మీయతికి నాహారముగా నియ్యవలసినదే కావున మీమానసమున సంశయంబంతయు విసర్జింపుడు.

సిరి—మతిమంతా! నా కేసందియము లేదు.

మతి—అమ్మా! నీకును సంశయనివృత్తియైనదా?

బుద్ధి—నాయనా! నాకు లేదు సందేహము (యతింజూచి) మునీంద్రా! వీనివధించుటయందు జరుగదగిన విధు లెట్లో సెలవిండు.

యతి—(స్వగతము) ఆహా! వీరిసాహసము కడుపార గన్నకుమారుని జేతులార జంపసాహసించుచున్నారే! వీరిచిత్తాలభక్తి యెంత శ్లాఘనీయము? ఇఁకముందు వీ రెట్లు మెలంగెదరో చూచెద (ప్రకాశముగా) బుద్ధిమతీ! నీ విపుడు నీకుమారుని

సీ. మలినంబుమాసిపో జలకంబులాడించి
తనువున మంచిగంధం బలంది
వలిపెక్రొంబట్టు మేల్వలువలు గట్టించి
లలితభూషల మే నలంకరించి
వడుగు గావించి నీకొడుకున కింపుగా
గడుపార నన్నంబు గుడువఁబెట్టి
చిత్తంబు కల్మషాయత్తంబు గాకుండ
యతనికి ధర్మపద్ధతులఁ గఱపి

గీ. వేగఁ గొనిరమ్ము వాని సంప్రీతితోడ
నాకనులముందు కంఠంబు నరుకవలయు
కలికి! నీకొడు కిఁకఁ జావఁగలఁడుగాన
నిప్పుడే చెప్పుకొను మేమి చెప్పికొనెదొ.

సిరి—హా! ఇ దెక్కడి ఘోరము! ఏమైనఁగాని హృదయమా! నీవు దుఃఖమును వదలివేయుము.

బుద్ధి—మతిమంతా! రమ్ము. నీకు స్వర్గప్రయాణసన్నాహము లొనరించి పంపెదను. నాయనా! నీ విట్టి మహాపదవి ననుభవింపఁ బోవు తఱి నీకుఁ జక్కఁగా నభ్యంగన మాడించునంతటి యవ

కాశము నాకుఁగల్గినఁగులకు నే సంతసమునే జెందుచున్నాను.
కుమారా! మతిమంతా!

సీ. ఇదియెకా తుదిసారి కుదురైన నీతల
కేను మేల్పంపంగినూనెయంటు
టిదియకా తుదిసారి మృదువులౌ నీకురుల్
తిన్నఁగాఁ గొనగోటఁ జిక్కుదీయు
టిదియెకా తుదిసారి మదనాభసుశరీర!
చెలువంపు నీమేన నలుగువెట్టు
టిదియెకా మదిసారి సదమల హృదయాబ్జ!
నీకాయ నీకురుల్ జిడ్డువిడువ

గీ. తేటమీాఱెడు నీదు లలాటమందు
బొల్పుగా మంచికస్తురి బొట్టువెట్టి
స్వర్గమున ముక్తికన్య వివాహమాడ
బెండ్లికొడుకును జేసి పంపెదను పుత్రి!

సిరి—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము?

బుద్ధి—తనయా! పోదమురమ్ము! (నిష్క్రమింతురు)

యతి—ఓనిర్భాగ్యపురాజా! నీవును నీభార్య వెనువెంటబోయి యీాకొలఁది కాలమైన నీపుత్రునిఁ గన్నారఁజూచుకొనుము. పాపము నీదుర్గతికి నాకునుదుఃఖము గలుగుచున్నది. అక్కటా! తేపు నీకీకుమారుఁ డుండఁడుగదా! పుత్రవియోగదుఃఖము దుర్భరముగదా. నే నేమిసేయుదు! నావ్రతమునకై నే నిట్లుచే యవలసివచ్చె. నాయది వట్టిజాలిగుండె కాబట్టి నీయీాదుఃఖము జూచి సహింపఁజాలక పరలోకంబున కేగుచున్న నీకొడుకును నేఁడైనఁ జూచికొమ్మని చెప్పుచుంటిని. తెలిసినదా?

సిరి—మునీంద్రా! యింకెక్కడి పుత్రుఁడు? కన్నప్రాణంబులు గానఁ దల్లిదండ్రిల మగు మాకిరువురకు దుఃఖంబు విడువకున్నది గాని యెట్లయినను నే నన్నమాట చెల్లింపకపోను. కాని,

గీ. తనయుకుత్తుకగోసిన తక్షణంబె
యతికులోత్తమ! మము తెగటార్పుమయ్య

అవని యీపుత్రశోకదావానలమునఁ
బడి భరింపుచు నిఁక మేము బ్రతుకలేము.

యతి—ఏమీ! యిదియొక హత్యయా? చాలుచాలు. నీ వధికప్రసంగము సేయురా దూరకుండుము. చూడుము. నీభార్య వచ్చుచున్నదా? కాని సిరియాళా! నీ వెంత బుద్ధిహీనుండవు? నిష్కారణముగాఁ గన్నకుమారుఁ జంపుకొనుచున్నావు. పాపము! నీవు నిక్కముగా నమాయికుఁడవు. వెఱ్ఱివాఁడా! నీకుమారుఁ జంపకుము. ఈవ్రతముల కేమిలే. నే నిప్పటికైనఁ బోయెదను. నే బిలువ లేదనుము.

సిరి—దేవా! ఇంతకువచ్చినమీఁద నాకిం కేటికి దుఃఖము?

గీ॥. బాసజేసినవిధమున బాలుఁ జంపి
యిపుడె మీ కిష్టమగు భుక్తి నీయఁదలఁచి
యుంటి నిఁకభక్తకోడ ముక్కంటికెట్లొ
చేయుసూపించి మీరు భక్షింపవచ్చు.

(ప్రవేశము-భద్రుఁడు)

"అయ్యా! కుఱ్ఱవాని యుపనయనవిధులయందు జనకుఁడు నిర్వర్తింపవలసినవి కలిచియున్నవి కాన "నీవుసత్వరముపోయి మహారాజుగారిం బిలిచికొనిరమ్ము" అని పురోహితు లాజ్ఞాపించుచున్నారు.

సిరి—శాస్త్రవిధు లనతిక్రమణీయములుకదా. దేవా! నే నేగి కుఱ్ఱవాని దోడ్కొనివత్తును.

యతి—పొమ్ము. శీఘ్రంబుగ రమ్ము.

సిరి—(నిష్క్రమించును)

యతి— ఈతని బొంకింప నాకుఁ గాదు, త్రిమూర్తులు త్రిలోకము లేకమైవచ్చి ప్రయత్నించినను సాధ్యముకాదు.

(కుమారు నెత్తికొని సిరియాలుఁడు బుద్ధిమతితోఁ ప్రవేశించును)

సిరి—హా! తనయా! మతిమంతా!

చ. లలితమణీవిభూషల నలంకరణంబిటు నీవివాహమం
చలరుచుఁ జేయనైతిఁ దనయా! గళదశ్రులతోడ నేఁడు నీ

విలయమహోత్సవంబున నవీనముగాఁ గయిసేసినాఁడ ని
ష్కలుషపుస్వర్గయాత్రకు సుఖంబునఁబంపుటకా? కుమారకా!

బుద్ధి—సీ. దయ నోటియార పుత్రా! యంచుఁ బిలిచెడి
తుదిపిల్పు నీనాఁటితోడ సరియె?

సిరి—కొడుక! నీముద్దుపల్కుల విని యలరారు
భాగ్యంబు నేటితోఁ బాసిపోనె?

బుద్ధి—కన్నార నీరూపు గాంచుభాగ్యము నాకు
నేఁటితో దీరిపోనే కుమార!

సిరి—కడుప్రేముడిని నిన్ను గాఁగిలించెడుభాగ్య
మీనాఁటితో సరిపోనె తనయ!

బుద్ధి—గీ. అయ్యయో! నాదుగతికి నేమందునయ్య
సిరి— భవమహాపాపకలిత మీభువిఁ ద్యజింపఁ
దండ్రికిఁ ద్వదీయజీవము ధారవోసి
నాఁడు మన్నిడ! పోవుచున్నావె దివికి?

మతి—జనకా! మీరిఁక దుఃఖమును విడిచిపెట్టవలయును. ఇంక నీశోక
ములో నేమి ప్రయోజనము?

బుద్ధి—నాథా! ఇఁక జరుగఁదగిన విధియెయ్యదియో యీ మహాత్ము
నడిగి తెలిసికొనుట మేలుగదా.

సిరి—నిజము. (యతిని సమీపించి) దేవా! మీవ్రతపశువును నలంక
రించికొని వచ్చితిని. నవీనముగా బ్రహ్మత్వమును జెందిన యీ
మతిమంతునకి మీశుభాశీర్వచన మవశ్యము కావలసినదే
కదా. అయినను వీనికిం కేమిశుభము?

ఆ. క్రొత్తవడుగు పెండ్లికొడుకైన యీరాచ
చిరుత కింకఁ బెండ్లికొలఁత దీర
దివి సుశీలయైన తెరగంటికన్నియ
వలచి మెడను వేయు వకుళమాల.

యతి—తథాస్తు.

బుద్ధి—మే మింతకంటె వీనినైఁ యపేక్షింపవలసిన దేదియు లేదు. కావన మహాత్మా!

ఉ. చిన్నలతో నిటుల్ వడుగు సేసిన చేతడి యారకుండ సం
పన్నతనిర్జరుల్ కుసుమవర్షములన్ గురిపింపఁ బెంపుమై
కిన్నరకామినుల్ రుచిరగీతలతోడ నివాళులీయ నీ
వన్నెలకాని కిప్పుడు వివాహముసేయుము ముక్తికన్యతోన్.

యతి—రాజా! నీకుమారు నెట్లుచంపవలయునో తెలిసితివా?

ఉ. బాలునిఁజిన్నవాఁడు చనుబాలిడునట్టుల నంకపాళి నీ
యాలు ధరింప శంకర! శివా! పరమేశ! దయానిధీ! మహా
కాల! యటంచుఁ గ్రొత్తచురకత్తిఁ గుమారునిగొంతు గోసి భూ
పాల! తదీయమాంసమును బక్వమొనర్చి పయోఘృతంబులన్.

భక్తితో నాహార మిండు. ఇట్లుసేయుట కిష్టముండినఁ దత్కార్య మారంభింపుము; లేదా పొమ్మనుము. నీ వింక గంట దడి పెట్టిన నే నోర్వను.

మతి—తండ్రీ! మునీంద్రునాజ్ఞ యెట్లో యట్లే జరుపుఁడు. మీరు నామీఁది ప్రేమానుబంధంబు గోసివేసికొని కరవాలంబు ధరించి నాకంఠము ఛేదింప సిద్ధముగ నుండుఁడు. మీకు దుఃఖమున కెందునునవకాశము కాన్పింపదు.

సిరి—నాయనా! నా కింకేటిదుఃఖము? ఎక్కడిప్రేమానుబంధము?

చ. కలుషతరోగ్రమానసుఁడగాఁ దనయా! వినయాభిరామసూ
క్తుని నను గారవించు ననుగుంగొడుకున్ నిను జంపఁ గన్నప్రే
ముడి యవుటన్ గటా! తుదకు భోరున నేడ్చుటకైన నోచ ని
ట్టుల యతికిన్ భయంపడి గుటుక్కనమ్రింగితి నాదుదుఃఖమున్.

హా! నేఁగ్రూరకర్ముఁ డగదా తనయా! కఠినహృదయుఁడ గదా తండ్రీ! నిన్నుఁ జేతులార ఘాతసేయుటకు ముందు నవమన్మథ మన్మథుఁడవైన నీరుచిరాకార మొక్కమాఱు కన్నార గాంచుటకునైన నవకాశ మిమ్ము. హా! మతిమంతా!

మ. ఇది సంపూర్ణకళావిలాసయుతమై యింపొందునీమోము!

బుద్ధి— ...యి

య్యది కారుణ్యసుధారసోదిత సిరిత్ కల్పద్రు క్వాళియో !

సిరి—ఇదిమదా్రజ్యకిరీటధారణమహాత్కృష్టోత్తమాంగంబ

బుద్ధి— ...హా !

మదనాకార! కుమార! నీ కిటుల సంప్రాప్తించెనే దుర్వ్యథల్.

మతి—తండ్రీ! మీరు నామాట వినరుగా?

సిరి—విన్నాఁడను నాయనా!

మ. సుతమోహప్రవిభిన్నమానసుఁడనై శోకించెదఁ గాక, యం
చితధర్మాకృతి వీవు దక్కుదువె మళ్ళీ యుండనౌనాకు ? నో
ప్రతిభాత్మా ! సముపేతసాగరమణీప్రాలంబశుంభద్వభా
న్వితభూరాజ్యపురంధ్రి చేరఁ జనునే నిర్భాగ్యదామోదరుఁ.

మతి—అయ్యో! తల్లిదండ్రులారా! నావలనఁగదా మీ కిట్టి పుత్రవియోగదుఃఖ మొదవినది? నేను మీకు జన్మింపకుండిన బాగుండునే. అక్కటా! అట్లనరాదు. నేను మీపుత్రుఁడనౌటవలనంగదా పరమేశ్వరున కాహారముగ నాశరీరమిచ్చునంతటి మహాపదవి నాకు లభించినది. కాని అమ్మా! మీకుమాత్రము నే మహాపకార మొనర్చినవాఁడనే. నేను పూర్ణాయుష్మంతుఁడనై మీరాజ్యభారమువహించి మిమ్ము సుఖింపఁజేసెదనని నువ్విళులూరుచున్న మీకు నేను నిజముగా నాశాభంగము గావించినాఁడఁగదా! తల్లీ నీఋణం బే నెన్నిజన్మంబులకుఁ దీర్పఁ గలను?

సీ. పాపాత్ముఁడఁ నన్నుఁ బడయుట కీ వెన్ని
యుపవాసములబాధ లొందితమ్మ
జముఁడ నీకడుపునఁ బడినప్పు డమ్మరో
యమితమోదమున మిన్నందితమ్మ
పఱచ నే భూమిపైఁ బడినదాదిగ నెంతొ
ప్రేమచే నన్నిటు పెంచితమ్మ

ఇటు సూదిమోపినంతటి బాధగలుగఁ బ్రి
 పంచమే మున్గిన ట్లొంచితన్న
గీ. కడకు మీ కన్ని నీళ్ళచుక్కలను విడిచి
కులము రక్షింపఁగల నంచు కూర్మితోడ
నన్ను రక్షించితివి వేయిగన్ను లుంచి
అమ్మ! నీయాశ నేఁడు నిరాశయయ్యె.

తల్లీ! యిల్లెగదా లోకములోని మాతాపితలు తమసుతుల వలన సౌఖ్యములు గాంచుట.

మ. తమపుత్రుల్ చిరకాలముల్ బ్రతికి విద్యాసంపదావాప్తిచేఁ
దను కేమో తలకెత్తిపోదు రని యత్యంతంబు లోలోన గొంతె
మకోర్కుల్ పచరించుకొంచు నసుర క్రీడ బూనుచేసా, కయో
తమరో పుత్రులొనుండటంచుఁ దలపోతల్ సేయరింతేనియుఁ.
కావున నింక మీయాస లేమి ప్రయోజనము?

సీ. తనయుండు గల్గలే దనుకొని వెసమాని
 తల్లికో! నీవూరడిల్లవమ్మ
చిరకాలమయ్యె నేఁ జెల్లియుంచుఁ దలంచి
 తండ్రి! నిశ్చింతతో నుండుమయ్య
కొడుకు గాఁ డొకశత్రుకులజుఁ డం చని యెంచి
 చురకత్తి నామెడ నరుకుమయ్య
నీవు తండ్రి వటంచు నేను పుత్రుఁడ నంచుఁ
 బ్రేమానుబంధంబు వీడుమయ్య
గీ. నేఁడు మనసత్యనియతి కాపాడుమయ్య
ఈయతీశు నభీష్ట మీడేర్పుమయ్య
లేఁడు మతిమంతు డిఁక లేఁడు లేఁ డటంచు
ప్రాజ్ఞిరూఢిని నాచింత నీగుమయ్య.

సిరి—హా! దుర్భరము! దుర్భరము!

యతి—రాజా! ఏమిది నీవూరక కాలయాపనము చేయుచున్నావు? (మతిమంతు వైపునకుఁ దిరిగి) కుత్రా! నీకు మాట లెక్కువ

యాచున్నవి. నీవు చావసిద్ధముగా నున్నావా లేవా? ఏమి కదలవు! (అని లాగుచున్నాఁడు)

బుద్ధి—అక్కటా! మునీంద్రా! పసివాని నట్లు పడలాగవలదు. వాఁడు సిద్ధముగా నే యున్నాఁడు.

యతి—అట్లయిన తల్లిదండ్రు లగు మీరిరువురే కాఁబోలు సందేహించు చున్నారు. మీ కేదు కీదుఃఖము? నన్నుఁ బొమ్మనరాదే?

బుద్ధి—దేవా! అంత యేమిటికి? నేను కుమారుని దగ్గరకుఁ దీసికొని చున్నాను. (గుణవంతునిఁ బట్టుకొని) నాయనా! రమ్మా. నాతొడలపై బండుకొనుము (అంకపాళిఁ గుమారుఁ జేర్చుకొని) తండ్రీ! నిన్ను చిన్ననాటనుండియుఁ గనుగారాబముగాఁ బెంచు చున్న నాహా సంతోషము నేఁడు నీమరణావధికి కారకంబు లయ్యెఁ గదా! కుమారా! యెంతటి హత్యకుఁ బాల్పడుచుంటిని! అమూల్యమగు ప్రాణములతో నకూరాలంకారరుచిరం బగు నీకం ఠము నేఁడు నిశితకరవాలంబున రెంటఁ జేయుచుంటిమిగదోయీ! అయ్యో! నా కీదుఃఖ మాగకున్నదే!

యతి—రాజా! ఇప్పుడన్నియు సిద్ధములైనవి. మీయుభయమనంబుల నేదైనఁ గళంక ముండిన నిప్పుడే చెప్పివేయుఁడు. తరువాత నావ్రతము భంగమగును. నీభార్యాపుత్రులవిషయ మటుం డనీ. ముందు నీమానసము పుత్త్రమోహాక్రాంతము గాకుండ నిశ్చలత్వంబుఁ బూనియుండెనా? చెప్పుము. పై కొకతీరు లో నొకతీరు నాకుఁ బనికిరాదు.

సిరి—మునీంద్రా! మీ రిన్ని తెఱఁగుల నన్నడుగవలెనా! నా కెట్టి శంకయు లేదు. నామానసము కళంకరహితమై పుత్త్రమోహ విదూరమై ఘోరశిశుహింసాకరణనిరూఢమై కరుణావిహీనమై కిరాతునిమానసము ననుకరించుచు నల్లరాతికంటె కాఠిన్య మును బూనియున్నది. ఇఁక నాకు దుఃఖముతో నేమిప్రయోజ నము? పుత్త్రమరణానంతరమునఁ బ్రాణత్యాగమహోత్సవ మాచరించుకొని శివార్పితముగా నాదేహమును సమర్పించు టయే నా కవశిష్టకార్యము. నా కింత కంటె నిం కేమిగలదు?

యోచింపుఁడు. వయసా తీరె. సౌఖ్యమా కడముట్టె. ఆశలా సమాప్తములయ్యె. కన్నకుమారుఁడా గతించె. ఇంకను నాకే టిప్రపంచ మెక్కడి సందేహము ?

యతి—అట్లయిన నీకుమారున కేదైన శంక లుండెనేమో యడిగిచూడుము. అన్నిఁటికిం దెగించి కాటికి కాళ్ళుచాచుకొని యున్న నీ కిం కేటి సౌఖ్యము? చిన్నవాఁడును వృద్ధిపొంది నీరాజ్య భారంబు వహించి యైహికసౌఖ్యములెన్నియో యనుభవింప వలసిన నీకుమారుఁ డెట్లు తనచావునకు శంకింపకుండును? మాటాడించి చూడుము.

సిరి—అవశ్యము. (కుమారుని సమీపించి) నాయనా! నేఁటితో నీమీఁది ప్రేమానుబంధమును విడిచిపెట్టినాను. ముని ప్రతిహితార్థముగ నిప్పుడిచ్చట నిశితకరవాలంబున నీకంఠము ఛేదింపనున్నాఁడను కుమారా! (అని శంకించి) అయ్యో! ఇంకను మోహాతిశయము మునఁ "కుమారా!" యని పిల్చుచున్నాఁడను. బాలకా! ఇప్పుడు నిన్ను నేను కొన్ని ప్రశ్నలడుగనున్నాఁడను, ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవా?

మతి—తండ్రీ! సిద్ధముగా నున్నాఁడ.

సిరి—బాలకా! తండ్రీయని నన్నుఁ బిలువవలదు. నేను నీతండ్రినిగాను.

యతి—పాప మీబాలుండింకెంతసేపు నిన్నుఁ తండ్రీ! యని పిలుచును? వాని కాయుష్కాలము తీరుచున్నదిగదా. ప్రాణముండిన నీక్షణ కాలమైన తండ్రీ! యని పిల్చుచునోభీష్టము నీకుమారునకును "బాలకా" యని నోటియారఁ బిలుచుభాగ్యము నీకును గలుగుగాక.

సిరి—అబ్బాయీ! చెప్పుము.

సీ. లేదుగా మదిలోన లేశమైనఁ గుమార!
యిహలోక నీచసౌఖ్యేచ్ఛ నీకు?
మతి—లేదు నామదిలోన లేదెట్టిదుర్వాంఛ
పరలోకగమనసుస్థిరతదక్క

బుద్ధి—తనయ! నీ వ్రన్నట్టి జనయిత్రిపైఁ బ్రేమ
దొలఁగి చిత్తంబు నిశ్చలతఁ గనెనె!
మతి—అమ్మరో! శివుని పాదాంబుజార్చనదక్క
పరచింతలన్నింటిఁ బాపినాఁడ
సిరి—కోరికేదైన నీ కున్నఁ గోరుమయ్య
కొడుక! నే దాని నిప్పుడే కూర్తునయ్య!
మతి—తల్లి! కలుషంబు లేదు నాయుల్లమందు
లేవు కోరికలొక్కట నాత్మపుదక్క.
యతి—(స్వ) ఆహా! యీ బాలకుని మనోధైర్యము!
సిరి—మునీంద్రా! విన్నారుగదా యీ పసివాని కెట్టి శంకలు లేవఁట. ఇప్పుడు మీకు సందేహానివృత్తియైనదా?
యతి—రాజా! ఇఁక నీ కార్యము నుపక్రమింపవచ్చును. (స్వ) ఎంతఘాతుక కర్మం బనుష్ఠింపుచుంటివి?
సిరి—(కరవాలంబు ధరించి) హా దైవమా! నాదుష్ప్రవృత్తికి నే నెంతని విలపింతును! కన్నకొడుకుపై మోహంబు దీసివేతుగాక! కటకటా! అజాతశత్రుండై సాధుజీవనుండై మనోవాక్కాయకర్మంబులయందును గలుషమెట్టిదో యెఱుంగని యీప్రాణిని హింసించునంతటి ఘోరకిల్బిషంబునకు నే నెట్లు వెఱువకుందును? అక్కటా! ఈనాఁటికి నే నెంతఘోరకిరాతుఁడనైతి! అయ్యో! యిత్తాపసి తనవ్రతమునకై తానే వీనివధింపరాదా? కుమారుఁడని యించుకయైన సందేహింపక తన్మరణంబునకు సమ్మతించుచునే. ఈఘోరమైన శిశుహత్యాపాతకము నాకంఠమునకే చుట్టుకొనుచున్నది. శివశివా! ఈపాపకర్మముచే జన్మజన్మంబులకు భవదురితంబులఁ గుడుచుచుఁ దుద కసహ్యతరమగు నీచనారకకూపంబునఁ బడుమని విధి నానొసట లిఖించెఁగాఁబోలు. దైవమా! నా కీపాప మెట్లు తప్పిపోవు? కటకటా! యీపాపిని రక్షించు కరుణాళు లెవ్వరు లేరా?

సీ. అతిశాంతదాంతు నీ మతిమంతుఁ బ్రోవవే
కైలాసవాస! రంగద్విలాస!

అకలుషాచారు నీ సుకుమారుఁ గావరే
పావనాకార దిక్పాలురార!
అసమసుజ్ఞాని నిప్పసివాని నోమరే
సన్మార్గచర సూర్యచంద్రులార!
గీ. ఘను సద్గుణాఢ్యు నీ యనఘు రక్షింపరే
మహనీయసన్నవగ్రహములార!
ధన్యులార! సుపర్వమూర్ధన్యులార!
సిద్ధులార! మహామతిప్రసిద్ధులార!
మాన్యులార! యనూనసుజ్ఞానులార!
చేరి యీపసివాని రక్షింపరారె.

లోకపాలనరక్షకులై ప్రకాశించు నోలోకపాలురారా లోకోపకారపరాయణులగు సూర్యచంద్రులారా! భూమ్యాకాశములార! ఈ మానివ్రతహితార్థమును నాసత్యవ్రతరక్షణార్థమును చంద్రశేఖరదేవపరితృప్తికిని నే నీప్రాణిని హింసింపఁబోవుచున్నాఁడను. ఇందు నా తప్పేమియు లేదు. ఏతత్ప్రాణిహింసోద్యోగజనితఘోరపాతకమునకుఁ బాత్రుఁడఁ గాకుండ నన్ను రక్షింపుఁడు. మీరందఱిందులకు సాక్షీభూతులరై యుండుదురుగాక! (మతిమంతుని వైపు తిరిగి) మతిమంతా! నీ విఁకఁ జంపఁబడుచున్నాఁడవు. ఓప్రాణీ! నాలుక తుదిపై పావనతరంబై మోక్షఫలదాయకంబై పాపాంధకారప్రభాకరమై ప్రకాశించు పంచాక్షరీమంత్రం బొక్కమారు జపము జేసికొమ్ము. ఓబాలకా! నీ కదియె ముక్తికిమార్గము. (బుద్ధిమతివైపుకుఁ దిరిగి) బుద్ధిమతీ! నీ కుమారుం జంపుచుంటి నని నాపైఁ గనలకుసుమీ. ఓపతివ్రతాశిరోమణీ! విధి బలవత్తరమైనందున నీ కిట్టి పుత్రశోకంబు ప్రాప్తించినది. దీనికి నీ విఁక దుఃఖింపకుందువుగాక!

బుద్ధి—నాథా! నేనిది కుమారుని మరణవిధి యని తలంపను. తద్వివాహ మట్టులే సంతసించుచున్నాను. మీ రిఁక శీఘ్రముముని వరు నభీష్టం బొనఁగూర్పుఁడు.

సిరి—(ఖడ్గమునుజూచి)ఖడ్గమా! ఇకనీ పరియత్నమున నీ వుండుము. హృదయమా! దుఃఖమును వదలివేయుము. ఆహా! ఎంత తాళుకొనుచున్నను మనంబునకు ధైర్యము గూడకున్నది గదా! అక్కటా! ఇదెట్టి గ్రీశయు కాలము. దక్షిణహస్తమా! నీ వెంతటి దుష్కార్యమునకుఁ బాలుపడుచుంటివి.

ఉ. దానములందు, సత్కృతివిధానములందు, నగణ్యపుణ్యసం
ధానములందుఁ బూజ్యమవు దక్షిణహస్తమ! నెమ్మదిన్ సమా
ధానమొ నీకు సజ్జనవితానసుతప్రతిభావిలాసు నా
సూను నసుప్రజం బడఁ పుత్రుద్రపు నుష్కృతముం గిసింపఁగన్.

అయ్యో ఖడ్గమా! భయంకరమృత్యుస్వరూపిణివై నాకుమారుపాలిటికి నీ వెక్కడదాపురించితివి? స్నేహవశంబుననీవును దక్షిణహస్తమునకు సహాయపడుచుంటివా! ఛీ! నీకు విశ్వాసమింతయైన లేదుగదా!

ఉ. సంగరరంగనిర్దళితశాత్రవరాజుల నెత్తురేర్లన
భ్యంగనకేళి సల్పితివిగా యది చాలక ఖడ్గమా! దురా
శం గడునీచవృత్తి నతిశాంతుని మామతిమంతురత్న మా
నంగఁదలంచి తిట్టు తగునా యగునా యజమాను జంపఁగన్.

నిష్కారణముగ జడస్వరూపముగు నీ ఖడ్గంబును దూషించిన నేమిప్రయోజనము? నాపురాకృతఫలం బనుభవింపక తీరదుగదా. బాలకా! నీ విఁకకంఠము జాపియుండుము (కత్తి నెత్తి శంకించి) హా! నే ఘోరపాపుఁడఁగదా. కన్నకొడుకు కుత్తుక నరకసాహసించితి. ఇంత ఘోరహత్య యెందైనఁ గలదా? ఏమి నాబుద్ధిహీనత! మఱల నజ్ఞానంబుననునుంగుచున్నాఁడను. సత్యనియతిని వీడి యనిత్యంబులగు సౌఖ్యములయం దాసచే మతిభ్రమత చెందుచున్నాఁడను. ఛీ! వీఁడు పుత్రుఁడైన నేమి? మఱి యెవ్వఁడైన నేమి? ఈసమయంబునఁ గరుణానర్హుఁడే? (కత్తి నెత్తి మరలనాపి) హా! మతిమంతా! ఏపాపము నెఱుంగని నిన్ను నే నిట్లు నిష్కారణముగఁ జంపవలసివచ్చెనే! చిరునవ్వు మొలకలచే నలరారు నీముగ్ధమోముఁ గాంచిన నెట్టిఘోర

కిరాతునకునైన నినుఁ జంపమనసుపుట్టునా? తండ్రీ! అయ్యో! నేఁ డిట్టిఘోర మేల ప్రాప్తించె? దైవమా! మఱల నాకీదుఃఖ మేల మనంబునకుఁ దెచ్చితివి? ఎంత మనసునిల్పుకొన్నను యీపుత్రశోకవారిధి కదలి పొంగి యుబికి వేల నతిక్రమించు చున్నది. నే నేమిసేయుదు? ఛీ! ఇఁక నీయంతరింద్రియములకుఁ దగినబుద్ధి చెప్పెదగాక.

సీ. హృదయమా! నీవు నెమ్మదిఁ బూనియుండుమా
మానిసుండుఁ డింక నా సుతుఁడు గాఁడు
మోహమా! నాకు మమకారము కల్పింపకు
పాపమ్ము బిడ్డలఁగన్న పుణ్యులకడ
దుఃఖమా! ననుఁ బాసి దూరంబునకుఁ బొమ్ము
కఠినాత్ముఁడను నన్ను గలఁపలేవు
ఖడ్గమా! యింతటికి కఱకు వాలినయానా?
కొడుకుఁ గనుచుఁ బట్టి కోయఁగలవె?

గీ. కొమరక! నీమీఁదియాసల విడచినాఁడ
లేను మోహంబు, దయ లేదు, లేదు జాలి
కన్ను లింక మూయుమా ననుఁగన్న తండ్రీ!
కత్తివ్రేటున కింక నీమెడకంత మిమ్ము.

(అని కత్తి నెత్తగా)

యతి—అఁ! అఁ! రాజా నిలునిలుము. ఓయీ! నీ వెంతటి క్రూరకర్ముఁడ వోయీ. ఎంతటిదారుణకృత్యంబు సలుపుచుంటివోయీ? అక్కటా! వీనిముద్దుమోముఁ గాంచినఁ జేర నేతెంచు మృత్యుదేవతకుసహితము మిగుల కరుణ జనింపఁగలదే. కన్నతండ్రివైన నీ కించుకయైన వీనిపై జాలిగలుగదా? అయ్యో! కిరాతుఁడా! ఇట్టిసుకుమారునిఁ జంప నీచేతులాడునోయీ? ఛీ! వీనికి నీ వెక్కడితండ్రివి? ఘోరమృత్యుదేవతవుగాని. మూఢుఁడా! నీకుఁ జెప్పువారు లేరా? నీయాకులశేఖరుండగు కుమారుఁడు పోయిన వెనుక నీయాసత్యవ్రతమును నేనును మరల వానిఁ బ్రతికింపఁగలమా? చెక్కుగీటిన బాల్గారు చక్కనికొడుకును

మెడఁగోయ నేతెంచితివిగదరా! ఔరా నీసాహసము! నీ వెక్క డనో కటికవానికి జన్మింపఁదగినవాఁడవుగాని రాజవగుటకుఁ దగుదువా? నీ కావంతయైన బుద్ధిలేనట్లున్నదే? ఇప్పుడు నాకై కదా నీకుమారుని వధించుట, నేనే చెప్పుచున్నాఁడఁ గనుక నీ విఁక నూరకుండుము. నాకు భోజనమున కేమి? నే నిఁకఁ బోయెదను. నామాటలు విని నీ విఁక కుమారుని రక్షించు కొమ్ము. బుద్ధిహీనుఁడా! ఎందఱైనను నీకుమారునకు సాటి రాగలరా? నన్నుఁ బొమ్మనుము. అందువలన నీకీ శిశుహత్యా పాతక మంత దురితములేదు. చెప్పుము. పొమ్మంటివా?

సిరి—మునీంద్రా! మీ రిఁక నాకడ్డము రావలదు. నామాటకు మఱి యొకభంగి యెప్పటికైన జరుగునా? వీఁడు కుమారుఁడైన నేమి? మరి యెవ్వఁడైన నేమి? నాసత్యవ్రతముకన్న నెక్కుఁడా! పుత్రమోహమునకుఁ బాత్రుండనై విమలంబగు సత్యవ్రతదీక్ష వదలు కొందునా? దేవా! మీరు నా కిఁక వేఱుమాట చెప్ప వలదు. మీరు చక్కఁగా నాకుమారునిశరీర మారగించి చనుఁడు. ఇఁక నిచ్చటినుండి తొలఁగుఁడు.

యతి—(స్వ) ఆహా! ఇతఁడు పట్టినపట్టు విడుచువాఁడు కాఁడు. కాని ఇట్లనెద గాక! (ప్రకాశముగా) ఓయీ! అట్లైన నీలాటి ఘోర కర్మములు మేము కన్నారఁ గాంచలేము. కాన పాకశాల కేగి యం దీకార్యము జరిపి నాకు భిక్షనీయ నిక్కడికి రమ్ము.

సిరి—చిత్తము. (బుద్ధిమతితో) దేవీ! పాకశాల కేగుదము రమ్ము. (బుద్ధిమతియు సిరియాళుఁడును మతిమంతుఁడును నట్లు చేయు దురు.)

యతి—ఆహా! ఎంతఘాతుకకార్య మాచరించితి? వీరి నెన్నికడగండ్ల ముంచినను నాకు లోఁబడుట కల్లయాయెఁగదా! నేను నిజ ముగా నాలోచనహీనుండనై యిట్టియనుచితకార్యం బను ష్ఠించినాఁడను. ఇదియంతయు నారదునిమూలమునఁగదా. అతని ననవలసిన దేమి? నేను విషయములను జక్కఁగాఁ జర్చిం పవలదా? (దిక్కులఁ జూచి) ఇదిగో బుద్ధిమతి నిజపతిపుర

స్కృతమై పక్వము చేయఁబడిన కుమారుని శరీరామిషంబులోఁ బ్రవేశించుచున్నది. ఇప్పుడు నా కేమి చేయుటకుఁ దోఁచకున్నది. ఇంకను నాకీవృథాయాస మేల? అటుగాదు. నే నిప్పుడధైర్యము వహింపరాదు. ప్రయత్న మాచరించుట సత్పురుష ధర్మము గదా.

మ. అధముం డేపనినైన విఘ్న మగునం చారంభమున్ జేయఁ డీ
పృథివిన్! మధ్యముఁ డాదిఁ బూనినడుమన్ విఘ్నంబుగామానుఁ; న
త్యధికోత్సాహితఁ గార్యమెల్ల సఫలంబౌదాక విఘ్నంబు లె
వ్విధి బాధించిన మానఁ డుత్తముఁడె యుర్విన్ గార్యనిర్వాహియై.

కావున నట్లాచరించెదఁగాక!

(ప్రవేశము- సిరియాళుండును, బుద్ధిమతియును)

సిరి——మునీంద్రా! మాభిక్ష మీ రిఁక నంగీకరింపుఁడు. ఇదిగో మీ గర్హించిన వ్రతాన్నము.

యతి——బాగు. సిరియాళా! బాగు.

బుద్ధి——దేవా! నేఁడు మేము నిజముగా ధన్యులమయితిమి. మీవంటి యుత్తమతపోధనులు మావ్రతభోక్తగా లభించుట మాపూర్వభవసంచితపుణ్యవిశేషంబునఁ గదా! మునీంద్రా! నాకుమారుని మారణవిధికిఁ దాము కారణులైతి రని నా కావంతైన మీపై నసూయ లేదు. మీరు తృప్తి చెందిన మా కదియే మోక్షాధారము. భోజనకాల మతిక్రమింపఁ జేసినందులకు నన్ను క్షమింతురుగాక.

యతి——సాధ్వీ! నీవు నన్ను గడుభక్తిఁ గారవించితివి. నావ్రతము నేఁటికి సఫలంబైనది గాని.

గీ. పరులు భుజియింపకుండ నొక్కరుఁడె కుడువ
రాదుగద యాత్మకుక్షింభరత్వమునకుఁ
జూచుకొన కన్యులను బ్రేమఁ జూచు నేను
పుత్రు కెవరైన లేక సాపడుట మేలె.

(రాజువంకఁ దిరిగి) ఓరాజా! నీవును వినుము. స్వోదరపోషణకుఁ జూచుకొను నప్పాపాత్ముని జన్మము కాల్పనా? ఒకరినిఁ

దృష్టి జేసి తాను భుజించుట సత్పురుషధర్మము. అట్టిచో నియమితవ్రతహితులరై నాలుగువాసరములనుండియు ఘోరోపవాసముల సల్పుచుఁ దన్మూలమునఁ గడు డస్సియున్న మిమ్ము వదలివేసి నే నొక్కరుండ నీపాడుపొట్ట నింపుకొనఁ జూతునా? పాపము మీరును నాఁకటిబాధచేఁ గడుఁ గృశించితిరి. నీభార్య మనయుభయులభోజనమైన వెనుక భుజించినను నీవైన నాపజ్క్తికి రమ్ము. నేఁడు శ్రోత్రియునే నలరారుచున్న నీకు మూరుని మాంసాహార మానఁగించుసంతటిమహాసౌఖ్య మనుభవించెదముగాక.

సిరి—మునీంద్రా! ముందు మీరారగింపుఁడు. మీకిప్పటికే చాల ప్రొద్దుపోయినది.

యతి—అటుగాదు. నాపజ్క్తికి నీవుండకున్న నే నెట్లు నీ భిక్ష నంగీకరింపుదును?

సిరి—అయ్యో! మేము నరమాంసభోజనమునకలవాటుపడిన వారము కాము. మమ్మిందులకై వదలివేయుఁడు.

యతి—అది యెట్లు సరియగు? చూచిచూచి నానియమమును నేనే చెడగొట్టుకొందునా? నీకు నాతోడ భుజింప నిష్టము లేకుండినఁ బోనిమ్ము. నే నేగెదను.

సిరి—అయ్యో! ఇంతజరిగినవెనుక మీరిటు లభ్యంతరము చెప్పుట సరియా! యోజింపుఁడు. నరపలలము నే నెట్లు భుజింపఁగలను? అందునఁ గడుపారఁ గన్నకొడుకు మాంసమే! ఓ దయామయా! మీకు నాపై నేల కరుణ కల్గదు?

యతి—మూఢుఁడా! ఇందుకు సమ్మతింపనివాఁడవు నిష్కారణముగా ముద్దుగారు నీకుమారు నేల చంపుకొంటివి? వ్రతసుఖములలో నొకటియైనఁ జెందకుండ రెంటికిం జెడినరేవడవైతివే? ఏదియైనను నీవు నాపజ్క్తి కుండకున్న నే నీభిక్ష నంగీకరింపను.

బుద్ధి—నాథా! వ్రతభంగముగాకుండ యోజింపుఁడు. కార్యము మించివచ్చినది. మన మిప్పటున మునియాజ్ఞ మీఱరాదు.

సిరి—మునీంద్రా! మీచిత్తవృత్తి ననుష్ఠించెదను. మీరు కోపింప వలదు. నాయట్టిపాపాత్ముఁ డేకార్య మాచరింపఁడు?

గీ. కన్నకొడుకును జంపిన కఠినుఁ డిలను
గ్రవ్యభోజనమును లెక్కగాఁ దలఁచునె
ఇల్లు మ్రింగెడువానికి నింటితలుపు
లప్పడంబులుగావె? సంయమివరేణ్యా!

యతి—ఇప్పుడు నాకు బరమానందముగాని యీమాట మొదటనే చెప్పిన నెంతో బాగుండును. దీనికై యనవసరమైన యింతవాద ప్రతివాదములతోఁ గాల మెంత నడిపితివి? బుద్ధిహీనుఁడా! కాని యిఁక నైనఁ దొందరపడుము. ముందు నాచేత నాపోశన మిచ్చి నీ విఁక గూర్చుండుము.

సిరి—(అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

యతి—(మాంసమును బరికించి చూచి సక్రోధుఁడై) ఓరీ! దురాచారా! కపటహృదయా! నన్నెంత పరిభవించితివిరా? నీ వింత దనుక నక్కటకుక్కల నభినయించి తుదకు నీ వాచరించు గృత్యమ మిదియా? నిజపుత్రమోహపాశబద్ధుఁడవై నావ్రతము నేఁడు భంగము గావించితిరా? ఇట్టిదుర్మాంసము నా వ్రతమునకును నాకును ననుపయోగమే. ఇట్టి యవాచ్యపుభిక్ష గావింప నున్న నీపుట్టుమి మాసింగినది? "నా కిది యసాధ్యముగాన పొమ్ము" అని నాకుఁ దొల్తనే చెప్పిన సంతోషముగ మఱియొక చోటి కేగుదునే! ఛీ! రాజాధమా! నీకుఁ బాపపుణ్యవివక్షత బొత్తుగా లేనట్టున్నదే.

సిరి—దేవా! మరల నేమి జరిగినది.

యతి—ఓరీ! పాపిష్ఠా! లోకపావనుం డగు పరమేశ్వరున కుపహార మిచ్చుటకు "సర్వేంద్రియాణాం శిరఃప్రధానం" అను నార్యోక్తిచే నుత్తమాంగం బుండ దాని వదలివేసి నీచతరంబగు నధమాంగమా నైవేద్యంబుఁగావింపవలసినది? దుర్మార్గా! నీ వా శిరం బెచ్చట దాఁచితివి? చెప్పుము. ఓరీ కన్నులకు గంతకట్టి

నన్ను మోసగించెదవా? చచ్చిపోయినకొడుకు ముఖం బెప్పు డయినఁ గన్నులారఁ జూచుకొనవచ్చు నని దాచితివా యేమి?

బుద్ధి—దేవా! తీవరపడవలదు. ఉత్తమాంగమాంసమును వేఱుగాఁ బక్వము గావించినాను.. పోయి దానిం గొనివచ్చెద.

యతి—పొమ్ము.

బుద్ధి—(పోయి మరల పక్వముగావింపఁబడిన మాంసాహారముతోఁ బ్రవేశించి) దేవా! దీనిఁ జిత్తగింపుఁడు.

యతి—(చూచి) బలే బుద్ధిమతి! బాగు రాజా! మన మిఁక భుక్తిఁగొంద మా? (ఆలోచన మభినయించి) రాజా! నిలువుము నిలువుము మఱచితి.

సిరి—మరల నేమి?

యతి—గీ. తోడు భుజియింపఁగాఁ గట్టువాఁడు లేక
నాకుఁ జేయాడునే భోజనంబుసేయఁ
బ్రేమమీడంగ లేనైతి బిడ్డలఁ బయిఁ
బిలువఁబంపుము బత్ర్కికిఁ బిల్లవాని.

సిరి—హా! హతవిధీ! నే నింకేమి సేయుదు. అయ్యో? నాదుఃఖమున కేనాటికి నంతములేకపోయెగదా! (యతివంకకుం దిరిగి.) దేవా! నే నిప్పు డెక్కడనుండి బాలునిఁ దోడ్కొనిరాఁగలను?

శా. ఏదిక్కుల్ బరికింతు బాలునకు నే నీయర్ధరాత్రింబునం
దే దోతెంచెడువేళ కోగిరము లిట్లే చల్లనై పోవె? ది
క్కేదీ బిడ్డలులేనివాఁడగద నే నేబాలు రమ్మందు న
య్యోదార్భాగ్యుఁడ నాకుగల్గునె సుతప్రోద్భూతసౌఖ్యోన్నతుల్.

యతి—ఛీ! అట్టైన సుతవిహీనులగు మీచేతియన్నంబు నేభుజియింపను. ఓరీమూర్ఖా! నీ వింతదనుక నావిషయ మేల చెప్ప కుంటివి? అక్కటా! నా కెంత యాశాభంగముగావించితివిరా? చాలు చాలు! న న్నింతటితో వదలివేయుము.

బుద్ధి—దేవ! సర్వసిద్ధమైన వ్రతాన్నము నేల విసర్జించెదరు; నామ నవి కొంచె మాలింపుఁడు.

మ. యతిచూడామణి! నాకుఁ బుత్రుఁడొకఁడే యాతఁడొక్కఁడింగూడఁ జం
పితి మింకొక్కఁడు నాకు లేఁడుగద, పిల్పింపఁ సుతుం డాటకుఁ
జతకాంద్రఁ గుమికూడినాఁడొ చదువంగా నయ్యవారింటి కు
న్నతిఁ దా నేగెనొ యెట్లువచ్చు? మునిచంద్రా! స్వస్థుఁడైయుండఁగ.

యతి—రాకున్న నే విందారగింపను. సుతసంతానహీనంబైన గృహంబు పాడుపడినసూతిభంగి నిష్ఫ్రయోజనముగదా! అయినను తల్లిదండ్రులగు మీరిరువురును నెలుంగెత్తి వానిం బిలువుఁడు. ఎట్లు రాకుండునో చూతము. వచ్చిన యనంతరమే మనము భోజనము సేయుదము.

సిరి—మునీంద్రా! ఇది యెంతైన సరిగ్గున విషయమా! చచ్చిపోయిన కొడు కెట్లు మరల బ్రతికి రాఁగలఁడు?

యతి—మీ రిరువురు పిలువుఁడు. వచ్చునేమో చూతము.

సిరి—మీ మహిమవలన వాఁ డేమైన బ్రతికి వచ్చునేమో?

యతి—ఏమీ! ఇంకను నీయాస. కాని పావను. నీ యభీష్టమే నెఱవేఱునేమో పిలువుము.

బుద్ధి—నాథా! వారియాజ్ఞ చొప్పున నాచరింపుఁడు.

సిరి—సతీ! ఏల యీయడియాసలు. అయినను పెద్దలవచనం బనతిక్రమణీయము గదా.

బుద్ధి—సీ. ఎందు బోయితివిరా సౌందర్యవిజిత
రమాకుమారక! రార మాకుమార!

సిరి— మునిహితార్థము ప్రాణములఁ బాసితివి గాన
మునిహితార్థమె జీవముల ధరింపు

బుద్ధి— నీరూపుఁ గన్నార నేఁ జూడ కెటు బాయుఁ
గడలేని గర్భశోకంబు నాకు

సిరి— కైలాసవాససౌఖ్యముల గానందించి
మతిమంత! మఱచిపోయితివె నన్ను?

బుద్ధి—గీ. రార సుకుమార మన్మథాకార ! శూర !
సిరి— రార బుధనుతసద్గుణస్ఫార ! ధీర !
బుద్ధి— రార సురుచిరకీర్తివిస్తార ! రార
సిరి— రార మతిమంత ! గుణవంత ! రార శాంత !

యతి—(మాయారూపమును వదలి గౌరీసహితుఁడై మతిమంతు నెత్తుకొని) జయతు జయతు సిరియాళమహీపాల !

పార్వ—శుభప్రాప్తి రస్తు బుద్ధిమతీ సతీమణీ !

రాగము:వసంత — తాళము:రూపకము.

సిరియాళ భూమిపాల నీసుతు జేకొనుము సుశీల॥
నరలోకదుర్లభప్రభావు పరమభావుని॥ సిరి॥
ననుబోలినట్టి ధీరుఁడు దుర్ణయవిదూరుఁడు!
యనఘహృదయసారుఁడు యవికారుఁడు కుమారుఁడు॥ సిరి॥

ఉ. మేరుసమానధీర ! కొనుమీ భవదీయకుమారు, సద్గుణ
స్ఫారు, నిరంతరాగమవిచారు, బరోపకృతిప్రధానదా
చారు, సురూపనిర్జిత వసంతజయంతకుమారమారు, సం
సారవిచారదూరు, విలసన్మతిమంతు, సమగ్రశాంతునిన్.

సిరి-బుద్ధి—ఆహా ! ఏమి మాభాగ్యము! దేవా! దేవీ! నమస్కరించుచున్నాము.

హర-పార్వ—అభీష్టసిద్ధి రస్తు.

(ప్రవేశము-నారదుఁడు)

మాలినీ వృత్తము.

నిరుపమగుణసంగా ! నిర్జరారాతిభంగా !
గరుడవరతురంగా ! కాలధారాధరాంగా !
ఉరుపదభవగంగా ! యోగిహృత్కంజభృంగా !
సురుచిజితపతంగా ! సుందరా ! వెన్నదొంగా !